

ennél, ha egy nyúl a kedvéért felakasztaná magát. Térj eszedhez, más-
különben szólok Szalamnak, és megköötözve viszünk haza!

Látom, hogy az őr a kapuban előbújik alvóhelyéről, kíváncsian nyújtogatja felénk a nyakát. Más se hiányzik. Orten helytartót saját szolgája lekiabálja a lováról.

Még mielőtt megaláztatásom kiteljesedne, Majra megragadja lovam kantárját, s elindul velem vissza a palotába.

Forrás, 2014/5.

VADÁSZAT

Vincze Ferenc

CSERKELÉS VADÁSZATRA, AVAGY EGY KULTURÁLIS GYAKORLAT NYOMÁBAN*

A vadászirodalom, pontosabban a vadászati szépirodalom tudományos feldolgozása mind a magyar, mind a világirodalmi értelmezéseket tekintve meglehetősen hiányos, hacsak nem vonjuk ide például Fekete István némely művének interpretációit vagy az Ernest Hemingway prózájáról szóló értelmezések néhány részletét. Nem véletlen e két példa, hiszen az olvasók nagy részének (vagyis a vadászati szépirodalmat kevésbé ismerőknek) többnyire e két szerző kapcsán jut eszébe a vadászat, holott számtalan alkotás teszi témájává a táplálékszerzés – bizonyos formáit tekintve kollektív, tehát – idővel társadalmilag is szerveződő technikáját. Hogy az irodalomtudományos figyelem gesztusai miért is hiányoznak a vadászirodalom tekintetében, hosszasan lehetne magyarázni; legtöbbször bizonyára a szövegek esztétikai minősége, továbbá az írások értelmező kihívásokat nem rejtő színvonala hangzott és hangzik el ellenérvként. Ezenfelül gyaníthatóan a vadászathoz kapcsolódó, elterjedt sztereotípiák is felemlíthetők, úgymint a vadászat „úri sport”, „kéjgyilkosság”, „ártatlan állatok lemészárlása” és még sorolhatnám. Jelen tanulmány elsődleges célja nem a vadászirodalom megítélésének megváltoztatása, sokkal inkább az, hogy a vadászatot mint kulturális gyakorlatot állítsa célkeresztbe, és felhívja a figyelmet az ebből adódó kultúratudományos szempontokra. Az elemzés kiemelt tárgyához, Széchenyi Zsigmond *Náhar* című munkájához¹ sorozatos elméleti megtorpanásokon és a terület feltérképezésén keresztül jutunk el.

Első lépésként érdemes a vadászat meghatározásához fordulni. „Vadászat a vad elejtésére, illetve elfogására irányuló közvetlen tevékenység” – hangzik a definíció a *Vadászati alapismeretek* című kötetben,² mely a magyar vadászati törvény szabadon idézett passzusa, és melyet aztán a később megjelent *Vadásziskola* című kötet is hasonlóképpen

idéz.³ E kétféle tevékenység száraz megfogalmazásán Nagy István az utóbbi kötet hasábjain – Széchenyi Zsigmond híres sorát idézve⁴ – azonnal finomít is, mintegy kitágítva és értelmezve a meghatározást: „Igazából a vadászat e két megfogalmazás együttesen. Hiszen ha vadászni megyünk löfegyverrel, hálóval vagy akár csapdával, célunk a vad terítékre hozása. Azé a vadé, amelynek életmódját, viselkedését jól ismerjük, és tudjuk, hogy milyen szempontok miatt kell pont az a vadat elejtenünk. A vad elejtése vadászáttá, a puskás ember vadásszá csak akkor válik, ha megadja a vadnak és önmagának a tiszteletet, ha világosan tudja, hogy annak az állatnak az életét, melyre puskát emel, miért kell kioltania. Igazi vadásszá a vadászó ember csak akkor válik, amikor a vadat el tudja engedni lövés nélkül, és amikor a vadászat körülményeire is kellő figyelmet tud fordítani.”⁵ Jól látható, miként bővül a vadászat jogi meghatározása a fentebbi idézet során egy olyan tudás halmazává, amely nem egyszerűen a vad lelövésének képességében merül ki, hanem különböző technikák és a korábban elsajátított tudás alkalmazásának sorozataként értelmezhető. Tehát amennyiben közelebb akarunk kerülni magához a vadászathoz mint a „vad elejtésére, illetve elfogására irányuló közvetlen tevékenységhez”, éppen e gyakorlat technikáit és azok működését kell megvizsgálni.

A kultúrtechnika meghatározására tett különböző kísérletek során oly sokat idézett Marcel Mauss francia szociológus az alapvető testtechnikák leírásakor e fogalmon azokat a módozatokat érti, „amelyek szerint az emberek az egyes társadalmakban, a hagyományok szerint, használni tudják saját testüket”.⁶ Az ausztrál bennszülöttek kultúráját vizsgálva a mozgás egyik alapttechnikáját, a futást egy varázsigé összefüggésében a dingóvadászathoz kapcsolja: „Tudjuk, hogy az ausztrál képes futva utolérni a kengurut, az emut, a vadkutyt, vagyis a dingót.”⁷ Tehát kijelenthetjük, hogy a futás⁸ ebben az esetben a vadászat jelentős résztvékenysége, éppen az, amelynek köszönhetően a későbbiekben a vad terítékre hozható. A futás kapcsán jegyzi meg Erhard Schüttpelz Mausst idézve, hogy ez esetben olyan testtechnikáról, technikai lehe-

3 NAGY István, *Vadászat a gyakorlatban = Vadásziskola*, szerk. Dr. HELTAY István, Hubertus Vadkereskedelmi Kft., Budapest, 2012³, 189.

4 „Vadüzés és erdőzűgás, de több erdőzűgás!”

5 NAGY, I. m.

6 MARCEL MAUSS, *A test-technika fogalma*, ford. SÁLY Noémi = Uő., *Szociológia és antropológia*, szerk. FEJŐS Zoltán, Osiris, Budapest, 2000, 425.

7 Uő., 430.

8 Vő. „Futás – A láb, a kar helyzete, légzés, a futás mágiája, kitartás.” Uő., 440.

* Az írás az MTA-ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport „Kultúraalkotó médiumok, gyakorlatok és technikák” (TKI01241) projektjének keretében jött létre.

1 SZÉCHENYI Zsigmond, *Náhar*, M-érték, Budapest, 2008.

2 *Vadászati jogi alafogalmak, a vadásztársaság és a hivatásos vadász = Vadászati alapismeretek*, szerk. Dr. BORZSÁK Benő, Mezőgazdasági, Budapest, 1991², 8.

tősegről beszélhetünk, amelynek révén legyőzhetjük a saját testünk és a vad jelentette fizikai ellenállást.⁹ Amellett, hogy a futás testtechnikája ebben az értelemben egyúttal a vadászó ember egyik eszköze a vad elejtésére, Mauss ausztrál példájának varázsigéje a vadászat további tevékenységére is figyelmeztet bennünket, azaz a saját készítésű eszköz használatára az elejtés során.¹⁰ Az állat életének kioltására és ennek különböző technikáira akkor kerül sor, ha – jelen esetben – az ezt megelőző tevékenység sikeres volt, vagyis a vadász legyőzte futásban a vadat. Ezen a ponton, tehát a technikák és tevékenységek szétválasztása után nem nehéz belátnunk, hogy a vadászat különböző technikák sorozatából áll össze. Továbbá az is kézenfekvő következtetés, hogy a saját készítésű eszközök és az eszközként alkalmazott test technikai folyamatosan hatnak egymásra, hiszen egy új használata már nem teszi szükségessé a vad futás útján történő legyőzését.

Hogy pontosabban láthassuk a vadászat kulturális gyakorlatát és annak működését, következő lépésként érdemes a különböző vadászati módok felé fordulni. A gyakorlat és a szakirodalom alapvetően az egyéni és a társas vadászatot különbözteti meg. Mindkét vadászati formát tekintve további elhatárolások tehetők, elsősorban attól függően, hogy nagyvad¹¹ vagy apróvad elejtése-e a cél. Jelen tanulmányban – mint-hogy Széchenyi Zsigmond *Náhar* című munkájához kívánunk eljutni – a nagyvad elejtésének módozataira koncentrálok, hiszen Széchenyi indiai útinaplójának középpontjában a tigris becserkészése áll. Azonban már a kötet felütésében figyelhetünk arra, hogy a szerző idegenkedve, sőt már-már elutasítóan tekint az előtte álló vadászatra, a maharadszák szervezte tigrisvadászatról pedig a következőket jegyzi meg: „a tigrist rendszeresen etetik, s ha már jól megtanulta a vacsora idejét, ha minden este pontosan megjelenik nyolc óra öt perckor, akkor kényelmes matraccal, enni-innivalóval felszerelt, a tigris ugrási tehetségét erősen felülmúló lesállványról, hirtelen felgyulladó fényszóró világában, nagy büszkén fültövön lövik. Veszély nulla, a tigris esélye nulla, a mulatság – szerintem – ugyancsak nulla. [...] Meg aztán: a mahara-

9 „Mauss nennt diese Handlung ein »Laufritual« und eine Jagd, aber es geht auch hier um eine Körpertechnik, eine technische Möglichkeit, den physischen Widerstand des eigenen Körpers und des Jagdwilds zu bearbeiten”. [„Mauss »futásrituálénak« és vadászatnak nevezi ezt a cselekvést, de ez esetben is testtechnikáról van szó, arról a technikai lehetőségről, hogy legyőzzük a saját test és az elejtendő vad fizikai ellenállását.”] Erhard SCHÜTTPELZ, *Körpertechniken*, Zeitschrift für Medien- und Kulturforschung 2010/1., 117.

10 MAUSS, I. m., 430.

11 A hazai viszonylatokat tekintve vadászható nagyvad például a gímszarvas, a dämvd, az őz, a muflon és a vaddisznó.

dzsai tigrishajtásokban oly közel állnak egymáshoz a puskások – azaz ülnek a fák tetején vagy a vadászelefántok hátán –, hogy a tigris megjelenésekor ötfelől is szól a puska.”¹² Itt két vadászati mód kerül szembe egymással: az elbeszélő elítélte lesvadászatot, továbbá a nem megnevezett cserkelés. De mit is értünk mindezen?

Nagy István a nagyvad vadászatának leírásakor egyéni és társas módokat különböztet meg; egyéninek tekintjük a lesvadászatot, a cserkelést és a barkácsolást, társasnak pedig a terelést és a vaddisznóhajtást.¹³ A lesvadászat meghatározása a következő: „Nagyvadra lesvadászatot folytathatunk magaslesről, leskosárból és lesszéken ülve egyaránt. A lesvadászati módnál van a legnagyobb esély arra, hogy a vad nem kap szagot. [...] A magaslest mindig a vad váltóinak közelébe, dagonyákhoz, vagy olyan tisztások szélére építjük, ahol a vad rendszeresen megjelenik.”¹⁴ Ezzel szemben a cserkelés definíciója így hangzik: „A cserkelés apró, rövid lesek sorozata. A lesvadászathoz nehezebb és nagyobb ügyességet igényel. A cserkelő vadász a vadat annak eszén és érzékszervein túljárva igyekszik felkeresni pihenő-, búvó- és táplálkozási helyén, illetve váltói közelében. [...] A cserkelés csak lassú, nesztelen járással lehet eredményes, amihez hangtalan lábbeli és kitisztított cserkelő út szükséges. Ne vállalkozzunk e vadászati módra, ha nem ismerjük a területen a szél mozgását.”¹⁵ Nagy István definíciója mellett érdemes Bod Lajos erre vonatkozó megállapításait is felidézni: „A legszebb nagyvad vadászati mód, egyben a vadállomány és a terület megismerésének legeredményesebb formája. [...] A vadász egyedül vagy társával gyakorlatosan próbál a vad közelébe jutni. [...] A cserkészés nem területbejárás! »A cserkészés apró lesállások sorozata.« Meg-megállva, állandó idegi és fizikai készenlétben figyeljük a vad vélt tartózkodási helyét.”¹⁶

A fentebbi meghatározásokból a két vadászati mód alapvető különbségeként a mozgást emelhetjük ki: míg a lesvadászat álló vagy ülő helyzetben történő várakozást jelent, és a vad közelíti meg a vadászt, addig a cserkelés (vagy cserkészés) esetén a vadász közelíti meg a vadat. Emellett azonban mindkét eljárásnak van egy közös előfeltétele, mégpedig az adott terület és élővilágának ismerete. Ahhoz hogy a lesvadászat eredményes legyen, ismerni kell a vad szokásait, ahogyan a cserkelés esetén is szükséges ez. Mindez azt is jelenti, hogy magát a kiülést

12 SZÉCHENYI, *Náhar*, 10.

13 NAGY, I. m., 195–199.

14 Uo., 195.

15 Uo., 196.

16 Dr. BOD Lajos, *A gímszarvas = Vadászati alapismeretek*, 48.

vagy a cserkelést megelőzi a terület bejárása, felderítése, a cserkelőutak kialakítása és tisztán tartása. Itt elidőzhetünk egy pillanatra és felidézhetjük Schüttpelz megállapítását, amely a vadász saját teste és a vad ellenállásának legyőzésére vonatkozik. Mindkét vadászati mód esetén ugyanennek a tevékenységnek a különböző technikáit figyelhetjük meg. Csakhogy itt már nem a futás technikája és képessége az, ami előtérbe kerül, hanem egyik esetben a várakozásé, az egy helyben ülésé, a másik esetben pedig az óvatos, a környezeti tényezőket figyelembe vevő járásé lesz a főszerep. Az ellenállás „legyőzése” itt nem a fizikai állóképességen múlik elsősorban; sokkal inkább a vad érzékszerveinek kikapcsolása az, ami szerephez jut. Továbbá nem mellékes itt a vadászszközök fejlődése sem, ami alapvetően a vad és a vadász teste ellenállásának legyőzése, továbbá a közöttük lévő távolság könnyebb leküzdése mentén alakul, és visszahat arra az elsődleges eszközre – mármint a testre és annak technikáira –, amely eleinte a vadászat kulturális gyakorlatának egyik leglényegesebb elemét jelentette.

A vadászati módok ilyen felderítése máris rámutat arra, hogy a vadászat visszatérő és elsajátítható tevékenységek sorozatából áll – és eddig csupán a vad megközelítésének különböző technikáit, annak feltételeit vizsgáltuk, illetve a vad elejtését érintettük. Ha Széchenyi könyve nyomán haladunk tovább, akkor nemcsak annak lehetünk tanúi, mi történik a vad elejtését követően, hanem annak is, hogyan szembesül egymással két eltérő vadászati kultúra.

Széchenyi indiai útinaplója – mint azt a korábbi idézetből már láthattuk – olyan előzetes ismeretek közlésével indul, melyek nem feltétlenül a szerző kalandvágyának, kíváncsiságának adnak hangot, hanem sokkal inkább az indiai vadászati körülményektől való idegenkedésének. Mindehhez társul a folyamatos összevetés eljárása is: az elbeszélő minduntalan afrikai vadászélményeit, ezeknek az egyszerűségét és problémamentességét hangsúlyozza.¹⁷ Mindemellett az olvasó arra is felfigyelhet, mi több, akár bosszúsán veheti észre, hogy bár a kötet Széchenyi indiai vadászélményeit ígéri, vadászatról a kötet első egynegyedét tekintve szó sincs. Vagyis szó esik róla, de nem a megszokott és hagyományos értelemben. Az elbeszélő még a negyedik fejezet végén is így morfondírozik a calcuttai állatkertben: „Vajon hányfélt sikerül

17 Vö.: „Afrika mindig ígéret földje volt számomra. Nemcsak az első, minden későbbi Afrika-utamat is az a nagyszerű örömtől szorongó érzés előzte meg... [..] Indiával egészen más a helyzet. Nemcsak bizonytalansággal vagyok tele, hanem bizalmatlansággal is.” SZÉCHENYI, *Náhar*, 9–10.

majd saját gyűjteményem számára megszereznem? Ennek titkát egyelőre a maharadzsa őrzik. Elsősorban tőlük függ, hogy majd mire lehetek, és csak másodsorban a puskámtól, hogy majd mit talál el. Rajtam úgyszólván semmi sem múlik.”¹⁸ Bombay és Nagpur után már Calcutában jár feleségével Széchenyi, de még nem volt alkalma vadászni. Ugyanakkor kezd világossá válni számára – és az olvasó számára is –, hogy maga a vadászat itt korántsem olyan egyszerű, mint máshol, vagy ahogy Széchenyi remélte. Kiderül az is, hogy vadászatra – tigrisvadászatra különösképpen – leginkább maharadzsi meghívás révén lehet indulni. Viszont egyfelől ezeknek a meghívásoknak egy része nem vehető komolyan,¹⁹ másfelől ha igen, akkor sem feltétlenül a vadászat van a hangsúly.²⁰ A nagpuri kormányzósági bál után például a következő megjegyzést olvashatjuk: „Hiszen csak ezzel a társadalmi étellel végezhetnénk! Mikor kerülünk végre valami rendes vadonba? Vadászni jöttünk, vagy pedig céltalanul ide-oda utazgatni?”²¹

Vajon mennyire céltalan ez az utazgatás? A főként vonattal történő utazás során megismerhetjük India városait, a városok egy-egy jellegzetesebb részét, hol a temető, hol a palota vagy éppen a piactér leírását olvashatjuk, és ezen leírások során egyre közelebb kerül maga az elbeszélő – ahogy az olvasó is – Indiához. Ráadásul a látványosságok megtekintése vagy az utazás nem magányosan történik; minden esetben egy, a vidéket, az adott várost jól ismerő kísérő megy velük, intézi útjukat, más esetben vadászatukat. A poggyászokról, utazásról, szervezésről gondoskodó Viktor az eredményesség kulcsa: „Szívemre kötötték, hogy indiai utunk sikerének alapfeltétele – a tigrises maharadzsákon kívül – a jó inas.”²² Viktor pedig az első pillanattól kezdve jó szolgálatot tesz, már a partraszálláskor megjegyzi Széchenyi: „Feltéve, hogy India Viktor képében mutatkozik be, akkor a minap említett első benyomás váratlanul jól sikerült. Ahol ilyen Viktorok teremnek, az nem is lehet olyan rossz ország.”²³ Viktor nem egyszerűen szolgál, hanem a terep, tehát

18 *Uo.*, 92.

19 Vö.: „Kivétel nélkül mindegyik meghív vadászatra. Ettől azonban még nem kell hanyatt esnünk. Ezek a keleti nagyurak, ha tíz percig elcsevegnek veled, okvetlen meghívnak. Különösen egyéb beszédtema híján.” *Uo.*, 88.

20 Vö.: „Azt reméltük, hogy ma lesz a döntő pólmérkőzés, és utána indulhatunk Jaipurba. Hogy végre-valahára előszedhetjük a puskát, s egyéb gondunk lesz báltermeknél meg turistakodásnál. Sajnos azonban ittlétünk ismét elhúzódik: a póldöntőt csak holnapután játsszák, a maharadza pedig csak 30-án akar indulni.” *Uo.*, 89.

21 *Uo.*, 62.

22 *Uo.*, 23.

23 *Uo.*, 23–24.

az indiai viszonyok ismerőjeként az idegen kulturális közegben való eligazodást is jelenti. Hasonlóképpen tekinthetünk Kesrire is, a jaipur-i maharadzsza által Széchenyi mellé kijelölt szárnysegédre, aki a vadászatok szervezése mellett az „idegenvezető” szerepkörét is betölti.²⁴

Amikor a későbbiekben az elbeszélő a tigrisvadászat késlekedése miatti türelmetlenségének ad hangot, a szárnysegéd így válaszol: „Csak türelem. Mindennek eljön az ideje. A maga tigrisének is. Lám, ilyen a maharadzsa vendégség.”²⁵ Érdemes itt felidézni Széchenyi egy másik írását, melyben az első zergéje elejtéséről ír. Az észak-tiroli havasokban Schrattentaler nevezetű kísérője Kesrihez hasonló magabiztossággal nyilatkozik a zerge becserkészéséről: „Feljebb most hiába is kapaszkodnánk. A vihar völgynek szorította a vadat, szélvédte árkok, árnyékos katlanok oltalmába. Ott, az előttünk tornyosuló »Rabenwand« mögött is szakadék mélyül, az is szélcsendes menedék, sosem üres ilyen fergeteges időben. Oda igyekezzünk!”²⁶ A fentebbi idézetek kiválóan bizonyítják, hogy az Indiába érkező vadász olyan ismeretlen és idegen környezetben találja magát, amelynek a megismerése elengedhetetlen feltétele a vadászatnak. Ehhez szükségeltetik egy vezető vagy kísérő, aki a „terep” kiváló ismerőjeként kalauzolja a vadászni kívánót egészen a vadászatig. Azonban kiemelten fontos az addig bejárt út – ennek mikéntje és hogyanja. „A vadat és a területet jobban ismerő vadász menjen elől, a mögötte haladó pedig kövesse az előtte járó megállásban, figyelésben stb., de szó nélkül!” – így fogalmaz a korábban idézett Bod Lajos a cserkelés leírása során.²⁷ Ahogyan a vad cserkelése, úgy történik a magára a vadászatra való cserkelés Széchenyi indiai útján, ahol is Viktor vagy éppen Kesri a vadászkísérők, vagy ha úgy tetszik, az idegenvezetők. És ahogyan nem mindegyik cserkelés sikeres, vagy a technika elsajátításában mutatkoznak hiányosságok, úgy az indiai vadászat is várat magára, le kell győzni a „vad” és a vadász ellenállását: „Sok megpróbáltatáson kell átesnünk az egy szál tigrisért. Holnapra végre-valahára ígérkezik valami. Ha nem is tigris, legalább valami vadászszerű. [...] Mindegy, fődolog, hogy végre puskát foghatok.”²⁸

24 Vö.: „Tea után Kesrivel beautózzuk Jaipur városát. Idő rövidsége miatt még csak futó pillantást vethetünk *Rajputana* híres »rózsaszín városára«. De már ez a futó pillantás is elbűvöl bennünket.” *Uo.*, 104.

25 *Uo.*, 136.

26 SZÉCHENYI Zsigmond, *Első zergém* = *Uő.*, *Ünnepnapok. Egy magyar vadász hitvallása*, Szépirodalmi, Budapest, 1963, 21.

27 BOD, *I. m.*, 50.

28 SZÉCHENYI, *Náhar*, 106.

Azaz egyfelől a saját kulturális beállítottságát kell legyőznie a vadásznak, másfelől az indiai vadászat körülményeit.

Az ellenállás legyőzése itt nem csupán egy mozgáshoz kapcsolódó testtechnikára vezethető vissza, hanem a társadalmi szabályok ismeretére, az ezek között való eligazodás képességére, továbbá az indiai, azaz a maharadzsa vadászatokhoz tartozó „rituálék” felismerésére van szükség – úgymint például a meghívás elfogadása vagy a maharadzsza szervezte programokon és vacsorákon való részvétel. A vadászatra való cserkelés során természetesen a vadászat a cél, viszont e cél csupán a (társadalmi) környezet megismerése és az ahhoz való alkalmazkodás után érhető el, tehát e technika elsajátítása révén. Amennyiben korábban beláttuk, hogy a cserkelés egyfelől apró, egymást követő lesek sorozata, melyek célja a környezet megfigyelése, az ahhoz való tökéletes alkalmazkodás és így a vad megközelítése, másfelől hogy azt természet-szerűleg megelőzi a terület és a vad szokásainak megismerése, talán nem nehéz elfogadnunk azt sem, hogy éppen ezek a tevékenységek azok, amelyeket – végeredményben tudatlanul, tehát nem szándékosan – az indiai útinapló szerzője elvégez; de nem a vadonban, hanem a kulturális közegben. Ezen a ponton tűnik fel leginkább, hogy maga a cserkelés egy olyannyira begyakorolt és alkalmazott kultúrtechnika, hogy az amúgy tudatosan és reflektáltan végzett használatot a közeg megváltozása miatt a naplóíró nem tudatosítja.²⁹ Holott – érdemes megjegyezni – a kötet narratív struktúráját is jelentős mértékben meghatározza a cserkelés folyamata: a település- és tájleírásokat minduntalan bizonyos kulturális jellegzetességek – akár történeti – bemutatása egészíti ki, melyek tökéletesen betöltik az „apró lesállások” szerepét. Éppen ennek, tehát az indiai kultúra és kommunikációs szokások megismerésének tudható be aztán az az óvatos, szél alatti előrehaladás, amelynek végén a vadászat is terítékre kerül.

A környezet idegensége, pontosabban az elbeszélőnek a megszűntetetlen idegenségre, másságra tett gyakran ironikus megjegyzései és reflexiói éppen a vadászat „elejtése” során hívják fel a figyelmet e kulturális gyakorlat egy technikájának általánosságára. A korábban már idézett, az indiai tigrisvadászatra tett pikírt megjegyzések mellett érdemes egy további is citálni: „Hej, hova lettetek, kedves afrikai tanyáim!

29 Vö.: „[...] weil es in den Techniken um nützliche Verrichtungen ging, bei denen man tut, was man weiß, und weiß, was man tut, ohne sie außerhalb ihrer Nützlichkeit begründen zu können oder zu müssen.” [...] mert e technikákban olyan hasznos véghezvittelekről van szó, melyek esetén az ember teszi, amit tud, és tudja, amit tesz, anélkül, hogy ezt hasznosságán kívül megindokolni tudná vagy kellene.] SCHÜTTPELZ, *I. m.*, 110.

Széllal bélelt kis sátram, melynek nyitott bejáratát parádés strázsa helyett legfeljebb pislákoló tábortűz őrizte. [...] Mert nálad otthon voltam, benned életem, értettem nyelveden... Itt azonban idegen vagyok. Az indiai dzsungel éjszakáját még mindig nem ismerem. Egyetlen találkánk sem volt még, egyetlen szót sem váltottunk négszemközt. Így menjek ki hozzá, szmokingban? Hiszen ki sem eresztenének a kapustrázsák. Tán még fel is lármáznák a tábort.”³⁰ Míg az előző idézet mintha a les vadászat eljárását kritizálta volna, addig ez utóbbi árnyalja a képet. Egyfelől az afrikai vadászatokkal veti össze a jelenlegit, másfelől az indiai dzsungel idegenségét állítja előtérbe. Azonban tényleg az indiai dzsungel volna idegen? Az afrikai vadászatok többszöri felidézésének módja és hangvétele nem csupán a két helyszín különbségére hívja fel a figyelmet, hanem egyúttal egy elvárást is megfogalmaz. Afrika, az afrikai vadon, ahol Széchenyi ekkor már többször is járt, az egzotikus vadászterület ideális képeként jelenik itt meg, mely minduntalan szembekerül az indiaival. Továbbá az afrikai ragadozók elejtésének módszere az, ami eltér a tigris vadászatának módozatától: míg Afrikában ez egyénileg történik – bár több szempontból is hasonlóan³¹ –, addig Indiában társas vadászat keretében. Alapvetően ez az eltérés áll az ironikus megjegyzések háttérében, holott ha összevetjük az indiai és a szerző leírta, korabeli magyarországi társas vadászatoikat, „meglepő” hasonlóságokat vehetünk észre.

Biron Singh, a jaipuri maharadzsza fővadászmestere az, aki felvázolja a tigris vadászat menetét és az erre való előkészületek fontosságát, miután az elbeszélő ismételt okvetetlenkedett, hogy miként is lehetséges a tigrist a kiválasztott vendéghez irányítani: „De minthogy régen, mondhatnám, évszázadok óta rendezzük a tigris vadászatokat, érthető, hogy bizonyos tapasztalatokra tettünk szert. [...] Azzal kezdjük, hogy a meghajtható erdő részben már három-négy héttel a vadászat előtt etetgetjük a tigrist. [...] Ebben az erdő részben gyakran rendezünk hajtást. [...] A dzsungelba vágott vadásznyiladékok – mintegy tizenöt méter széles léniák – négyzetkilométernyi kockákra osztják

30 SZÉCHENYI, *Nábar*, 148.

31 Vö.: „Én ellenkező irányba, a másik zebra dög felé indulok. [...] A következő pillanatban már hasra is vágódom – hatalmas párdumacska üldögél a dög mellett! Menten oldalvást küszöm, hogy a zebra dög előtt bokrosodó cserjecsomót közém s a párdúc közé kaphassam. Ez sikerül is, anélkül hogy a ragadozó észrevenné. Körös-körül világos, tisztás a terep, csak a dög előtti bokor fedezékében juthatok lőtávolságra. A helyzet kedvezőnek látszik. Szimatomat sem veheti a párdúc, a légáramlás felém tart.” SZÉCHENYI Zsigmond, *Csui!... Afrikai vadásznapló 1928. október – 1929. április*, Szépirodalmi, Budapest, 1962, 163.

a területet. [...] A puskások a nyiladékon álló *machanokon* (*magaslesek*) helyezkednek el, egymástól mintegy százötven méternyire. A hajtók, szám szerint mintegy hatszázan, a puskásvonaltól számított első vagy második nyiladékról indulnak [...] A terelők képezte hegyesszög szétnyíló szárait tehát úgy irányítják a shikarik, hogy a tigris feltételezett fekvőhelyét lehetőleg közrefogják. [...] Ha azonban a fán ülő terelők értik a dolgukat, egy-egy halk tapsintással, köhintéssel addig-addig kormányozzák [...] míg csak előbb-utóbb neki nem nyomják a kiszemelt díszvendég állásának.”³² Ez a vadászati mód azonban, mely alapvetően a hajtás és a terelés elemeit ötvözi, természetszerűleg különbözik az Afrikában honos, a ragadozók elejtése során bevett technikától, kicsit sem idegen a vaddisznóhajtás vagy a terelés Magyarországon is bevett gyakorlatától.³³ Ahogyan Indiában, úgy a magyar viszonyok között is gondos tervezést és kivitelezést igényel egy-egy hajtás vagy terelés megszervezése. Maga Széchenyi az, aki egy ugodi disznóhajtás leírásakor az indiai tigris vadászat folyamatához hasonlóan írja le a vadászat körülményeit és megszervezését: „Az ugodi vadászatok különleges sikere csakis Fuchs Antal hosszú tapasztalatának, tökéletes vadismertének, különösképpen pedig szőrszálhasogató alaposságával kidolgozott, szigorú stratégiával betartott hadműveletének eredménye. Mert az ugodi disznóhajtás nemcsak kiváló vadászat, példaszerű hadászat is volt. [...] A hajtók többnyire nem ugyanegy helyről, nem is mindig egy időben, sőt akárhányszor még csak nem is azonos irányba indultak. [...] Egyik különítmény, mondjuk, fél órával korábban kelt útra a többinél, lehetőleg nesztelenül, tegyük föl keleti irányba. A másik később, hangos botozás közben, egyenest délnek! [...] Így aztán, helyes spekuláció, megfelelő tervezés és kivitelezés esetén, tekintélyes terület disznóállományát fel lehetett zaklatni, ügyes fondorlattal ún. »távolsági váltók«-ra (Fernwechsel) késztetni. A váltók mindegyikét egy-egy – többnyire

32 SZÉCHENYI, *Nábar*, 150–153.

33 A vaddisznóhajtásról így ír Nagy István: „A vaddisznóhajtás előkészületét hetekkel előbb el kell kezdeni. Fel kell deríteni, hogy a »sertevad« melyik sűrűben pihen, és itt folyamatosan, alaposan be kell etetni, hogy ezeket a megszokott fekhelyeket ne hagyják el. A hajtások és a lövések kijelöléséhez ismerni kell, hogy a megzavart vaddisznók merre szöktak átváltani a másik sűrűbe, vagy sűrűbe. A vaddisznót, mint a többi vadat csak arrafelé tudjuk hajtani, amerre szívesen menekül.” A terelés (vagy riglizés) kapcsán pedig így fogalmaz: „E vadászati mód alkalmával néhány vadász és kevés hajtó keresi fel a vadászterületet. [...] A hajtók nem hangoskodnak, kutya használat tilos. Csendben beszélgetve, a fákat néha megkocogtatva ébresztenek gyanút a pihenő vadban. A vad ilyenkor a megszokott váltóit használva próbál lassan, meg-megállva áthúzódni egy másik búvóhelyre.” NAGY, *I. m.*, 198–199.

leszállványon figyelő – puskás állta el.”³⁴ Nem kell feltétlenül vadászembernek lenni ahhoz, hogy felfedezzük az indiai tigrisvadászat és az ugodi disznóhajtás közötti hasonlóságokat. Jelzi ezt az is, hogy a tigrishajtás leírásakor a szerző rendelkezésére állt a megfelelő szaknyelv, a szükséges kifejezések, tehát magát az eseménystort tökéletesen vissza tudta adni. Biron Singh és Fuchs Antal, bár több ezer kilométer távolságban egymástól, mégis ugyanazt tették, amihez a legjobban értettek: a leszállványon várakozó vadászok elé „tessékelték” a vadat – legyen szó vaddisznóról vagy királytigrisről, a technika jól látható módon ugyanaz.

A fentebbi párhuzam, továbbá az afrikai párducvadászat felidézése kiválóan mutatja, hogy alapvetően az elbeszélő egzotikus tájak (amit elsősorban Afrika jelent a számára) és az ottani vadászat iránt támasztott, be nem teljesült elvárásai azok, melyek az idegenkedést, a gyakorta ironikus hangnemet kiváltják, hiszen a vad elejtésének, az erre való felkészülésnek a technikái – például Indiát és Magyarországot tekintve – meglehetősen hasonlóak. Itt érdemes röviden kitérni az indiai útinapló *Kedvűnkre való Bhadravati* című fejezetére, melyben Széchenyi már nem a maharadzsa felügyelete mellett és elvárásai szerint vadászik, hanem saját maga szervezi vadászatát, ahogyan azt tette mindig Afrikában is. Ebben a fejezetben válik voltaképpen teljesen világossá, hogy mi volt a folyamatos idegenkedés egyik okozója: a saját technikák és a saját (európai) vadászati gyakorlat alkalmazását tökéletesen engedte a kolonizált Afrika, míg a nem mellékesen szintén kolonizált India ennek ellenállt. Tehát míg Afrika újra és újra „engedi” önmagának a különböző kulturális gyakorlatok és kultúrtechnikák általi gyarmatosítását, addig Indiában ez nem történhetett meg,³⁵ hiszen a saját tradíciók és a kolonizáció eredményeképp bevett kulturális gyakorlatok annyira megszilárdultak itt, hogy az egzotikus országot, vadont gyarmatosítani kívánó vadász kénytelen alkalmazkodni: jelen esetben legyőzni saját kulturális beállítottságának ellenállását. A hatalom és a kolonizálás szempontjai azonban messzire vezetnek, hely hiányában csupán jelezni kívántam ezek mellékesnek egyáltalán nem tekinthető felbukkanását.

Szintén hasonlóságok fedezhetők fel a vad terítékre hozását követő technikákat illetően és ezek sorrendjét tekintve is. A sebzett vad után-

34 SZÉCHENYI, *Vaddisznókról* = Uő., *Ünnepnapok*, 529.

35 Ez az említett fejezetben történik meg egyszer, és ekkor is annak köszönhetően, hogy az adott terület kormánya engedélyezi: „A mysor-i kormány – így szól a hirdetés – az állam északnyugati részében fekvő Bhadravati környékén kétheti szabad tigrisvadászatot hirdet.” SZÉCHENYI, *Nāhar*, 386. (Kiemelés tőlem.)

keresése³⁶ történhet vérebbel, esetleg elefántháton vagy bennszülött kíséreléssel az afrikai szavannákon, azonban mindezek aligha változtatnak azon a tényen, hogy a lövés után a vadat – amennyiben az nem tűzben rogyott össze – megkeresi a vadász. És tovább folytatva a sort, nem feledkezhetünk meg az elejtett vadnak való tiszteletadás technikáiról sem, mely rituálisnak tekinthető tevékenység szintén rögzített és hagyományozódó szabályok alapján történik – természetesen kultúrkörönként változva. A szabályosan elrendezett teríték körülállása, a tábortüzek, fáklyák meggyújtása,³⁷ majd a különböző kürtjelek³⁸ elhangzása különbözik ugyan a tigrisvadászat után rendezett díszlakomától,³⁹ de funkciójukat tekintve megegyeznek: az elejtett vad iránti tiszteletet fejezik ki. Természetesen nem feledkezhetünk meg a tróféáról sem, ennek kikészítési módozatairól, mely tárgy nem csupán a vadász büszkeség kifejeződése a falon, hanem egyúttal a vadászat egész eseménysorának emlékezetéül is szolgál. És mindamelllett, hogy egy gímika agancsa vagy egy tigris bundája felidézhetővé teszi terítékre hozásának körülményeit, minősége a megismert és a vadat adó terület vadgazdálkodását is dicséri.

A körülményekből fakadó különbségek – például az afrikai vadászátor egyszerűsége összevetve a maharadzsa sátorváros luxusával – inkább a kulturális másság és a társadalom hatalmi szerkezetének reprezentációi, mintsem a vadászat műveleteinek, technikáinak eltérései. Éppen ezek hasonlósága, sőt egymásnak való megfelelése adja meg a lehetőséget arra, hogy felismerjük a kultúrák közötti különbségeket, hiszen ezek a gyakorlatok alapvetően kulturális megvalósulásaikban különböznek. Emellett az egyes, egymást követő és egymáshoz kapcsolódó kultúrtechnikák megfigyelése teszi lehetővé, hogy felismerjük a vadászat mint kulturális gyakorlat működését. Széchenyi *Nāhar* című indiai útinaplójának olvasása az idegenség folyamatos megtagasztalása útján, majd ennek elejtése révén a vadászat egyes tevékenységeinek általánosságára, kultúrkörtől független azonos működésére is irányítja a figyelmet. És miközben összevetjük ezen tevékenységeket,

36 Vö. KOPA János, *Magyar vadászati szó- és szokásgyűjtemény*, Mezőgazda, Budapest, 1999, 108.

37 Vö. Bruno HESPELER, *A vadászat kézikönyve*, ford. PETE Nóra, Saxum, Budapest, 2013, 239.

38 Vö. Uő., 241.

39 Vö.: „Este fényes díszlakoma a tábor ebédlőstrában. Pecsénye közben a maharadzsa felkőszönti az újdonsült tigrisölőket; a lordot és engem. Általános koccintás. Kölcsönös jókívánságok.” SZÉCHENYI, *Nāhar*, 175.

illetve ezek egymásra következését az afrikai vagy a magyar vadászati kontextussal, a körülmények eltérése mellett azt is felfedezhetjük, miként alakul a műveletek sorrendje. Amikor Harun Maye a kultúrtechnikák meghatározásáról ír, pontosan a műveleti lánc elsődlegességére helyezi a hangsúlyt (ezek olyan, a megosztott cselekvés hatalmának hálózataként értett műveletek, melyekben humán és nem-humán cselekvők vesznek részt), s mindezzel nem kevesebbet állít, mint a műveleti lánc elsődlegességét az általa létrehozott dolgokkal, személyekkel és tárgyakkal szemben.⁴⁰ A terület és a vad szokásainak megismerése, a cserkelő utak vagy lesállások előkészítése, a vadászat megszervezése, maga a cserkelés vagy a lesen való várakozás, a vad meglövése, az utánkeresés, a tiszteletadás, a trófea kikészítése – olyan technikák ezek, melyek műveletsorai (járunk bár Indiában vagy Magyarországon, esetleg Afrikában) nem változnak, használatuk körülményei viszont eltérők lehetnek. Ahogyan adott esetben – például Indiát tekintve – e sorrendbe egyéb technikák és tevékenységek ékelődnek be, melyek a vadászat kulturális gyakorlatát más módon teszik megtapasztalhatóvá. Éppen ezért Széchenyi Zsigmond *Náharja* kapcsán az is megfigyelhető, hogy a vadászat kultúrtechnikái társadalmi és kulturális különbségek, illetve hasonlóságok közvetítését is lehetővé teszik, melyeket azonban csak akkor pillanthatunk meg, ha óvatosan, apró lesállásokba meredve olvasunk, és akkor végül megszólalhat a hallali.

40 Vö.: „In solchen Operationsketten wird weder dem Kulturellen noch dem Technischen ein Vorrang eingeräumt, sondern erst deren Interaktion erlaubt die Rede von »kulturellen Praktiken«. In der Terminologie der ANT [Akteur-Netzwerk-Theorie] sind Kulturtechniken also Operationen, die als Netzwerke verteilter Handlungsmacht beschrieben werden können und an denen menschliche und nichtmenschliche Akteure beteiligt sind. Eine so konzipierte allgemeine Fassung der Kulturtechnik behauptet nichts weniger als das Apriori von Operationsketten vor den durch sie erzeugten Dingen, Personen und Artefakten.” [„Az ilyen műveleti láncokban sem a kultúra, sem a technika nem kap elsőbbséget, hanem előbb ezek interakciója engedi meg a »kulturális gyakorlatokról« való beszédet. Az ANT (cselekvő-hálózat-elmélet) terminológiájában a kultúrtechnikák tehát olyan műveletek, melyek a megosztott cselekvés hálózataként írhatók le, és melyekben humán és nem-humán cselekvők vesznek részt. A kultúrtechnika egy ilyenformán kidolgozott felfogása nem kevesebbet állít, mint a műveleti láncok a priori voltát az általa előállított dolgokkal, személyekkel és tárgyakkal szemben.”] Harun MAYE, *Was ist eine Kulturtechnik?*, Zeitschrift für Medien- und Kulturforschung 2010/1., 127.

Majtényi György

„ITT EGYKOR CSÁSZÁROK IS VADÁSZTAK”

Autón érkezett meg az ósdi Duna-menti kisvárosba, áthajtatott a város híres főterén, ahol az éttermek teraszán nem ült senki, unatkozó emberek sem sétáltak a macskaköves utcákon. Komppal ment át a szigetre, ahol már várták; kiszállt, rágyújtott egy cigarettára, és nézte, amint a hajótestet kézzel átsörlözik a túlsó partra. *Itt egykor császárok is vadásztak...* – ezt megint elmondta a kísérvadász. A hely nem esett messze Bajától, csak a bajaiaknak megközelíthetetlen volt. A Pandúr-szigetre a vadászokat mindig Szeremle felől, a Sugovicán át hozták, a kis kézi hajtású kompon, ahogy most őket is. A fűzfák lehajló ágain szétfolyt a reggeli nap vöröslő fénye, de a vízről már nem verődött vissza, mert elnyelte a folyó. Ismerős volt neki a látvány. Hirtelen eldobta a félígszívott cigarettát, majd gondosan eltaposta, és hátraszólt a kísérvőknek: *indulhatunk*.

Kádár János az amnesztia évében, 1963-ban döntött a pártvezetők zártkörű klubja, az Egyetértés Vadásztársaság megalakításáról. Személyesen utasította a Földművelésügyi Minisztérium vadászati osztályvezetőjét, hogy alkossa meg a társaság szabályzatát, és írja össze, kik lehetnek tagok. 1964-re állt fel végül a csapat. Kádár János vadászai hétvégeken szétajzottak az ország erdeiben. Az első titkár személyesen felügyelte a társaságot. Mind többen kezdtek vadászni a vezető funkcionáriusok közül; a közös vadászat számukra a közeli előléptetés ígéretét is hordozta. Az Egyetértésben a hatvanas–hetvenes években állandósultak a vadászavatások. Az avatás szertartásszerű, hagyományos része a fenékre verés. Cserkelés után a zöldfülű vadászt az elejtett vadra fektették, és az avatópálcával az ülepére suhintottak – finoman. Úgy, ahogy az az erdőkben mindig is történt.

Bölnyek, disznók, vadkacsák, fácánok

Körülnéztek, s csudaszép tájékat láttak maguk körül. A minisztérium szakemberei több erdőgazdaságban úgynevezett elsődleges vadvédelmi területet jelöltek ki a társaságnak, így például Gemencen, Gyulajon,

Telkiben, Lovasberényben és Visegrádon. Megalakították a zárt kormányrezervátumokat: 1968-ban a Gemenci, 1969-ben a Gyulaji, a Mezőföldi (soponyai), a Gödöllői és a Telki Állami Erdő- és Vadgazdaságot, utóbbi kettő később Budavideki Állami Erdő- és Vadgazdaság néven egyesült. Mind régi, hagyományos főúri vagy királyi vadászterület volt. Az Egyetértés Vadásztársaság később megkapta a gyarmatpusztai területet is, melyet a Budavideki Gazdasághoz csatoltak. A gyarmatpusztai elkerített vadaspark egykor Sándor Móric gróf, az Ördöglovas birtoka volt. A hatvanas években a területet többnyire Fock Jenő látogatta, így azt csak Fockföldként emlegették. Kádár János azonban nem nézte jó szemmel, ha bárki is kivételezett helyzetbe került a társaságon belül. Fock sem vonhatta ki magát tartósan a társasági élet szabályai alól. *Később a fiúk apjuk nélkül is elmentek vadászni.*

A rezervátumok a hétköznapi állampolgárok számára megközelíthetetlenek voltak. Az erdészek a minisztérium utasítására kerítést húztak a vadászterületek köré. Gemencet a kalocsai érsekség korábban már részben elkerítette, így ott csak a régit kellett továbbépíteni. A munka 1969-ben Gyulajon folytatódott. Mindegyik vadászterületnek régi hagyományai voltak, és a hivatásos vadászok jó része még a háború előtt tanulta ki a mesterséget. Közülük a leghíresebb talán a gemenci Berek János volt. Ha *Cifra Jani* a kocsmában ismeretlenekkel akadt össze, a mindenkor magyar miniszterelnök fővadászaként mutatkozott be. Híres volt arról, hogy ő tudta a legnagyobb bikákat terítékre hozni. Többször bebörtönözték, először 1951-ben, vélt jugoszláv kapcsolata miatt, mivel ő is ott volt Tito híres kelebiai vadászatán. Később, a forradalom leverését követően ismét elhurcolták, ekkor állítólag Kádár János személyes közbenjárására szabadult.

Én már csak annak örülök, hogy nem kell már azokat féltetni a vadállattól se, mert azzal is elbánnak. A pártvezetők közül a vadászatban járatlanok, hogy lökészségüket fejlesszék, lögyakorlatokon vettek részt. A vadász-szezon kezdete előtt többnyire a gödöllői skeet- és futóvadlövő-pályát keresték fel. A vadállomány frissítésére külföldről hozattak be állatokat. Gyarmatpusztán például még Lengyelországból hozott bölényeket is tartottak; a területen a külvilágtól elzáró téglafalon belül karámot építettek nekik, de az sem tudott az állatok roppant erejének ellenállni. A Pupi nevű példány állítólag még a Politikai Bizottság egyik tagját is megkergette. A protokollt nem ismerő bölényeket végül átadták a vespéremi állatkertnek. A körbekerített vadászterületeken disznóskerteket létesítettek, az elsőt Isaszegen – ez nagyban megkönnyítette a vendégek

dolgát. Itt nem tudott menekülni a disznó, így nagy terítékű vadászokat rendezhettek. 1975-ben egy gödöllői vadászat után száz vaddisznó tetemét terítették ki a személyzet tagjai a vadászház melletti tisztáson, díszítették ágakkal, lombokkal, és gyújtottak lobogó tűzű máglyát a sikeres vadászat emlékére. *Táncoltak, bújócskáztak, libegtek-lebegtek a holdfényben, mint liliomvirágok a szélben.*

A vadgazdaságok vezetői elindították a fogoly, a fácán és a kacsafényprogramját. Kezdetben, a hatvanas években még kotlóstyúkokkal kellették ki a tojásokat, és mint a házicsirkéket nevelgették a madarakat, majd egy idő után kitelepítették őket a természetbe. A fácánt az erdőbe, a foglyot a mezőre, a kacsát a vízpartra, ahol azok vagy megmaradtak, vagy nem. Később keltetőgépeket szereztek be, s a Lohmann-házakban nagyüzemi technikával, megfelelő fény- és hőmérsékleti viszonyok közt nevelték a madarakat. A vadászterületen etetőutakat és mesterséges etetőket építettek a *szaporulat*nak. Amíg nem tenyésztették a vadkacsákat, addig esti, hajnali húzásokban lőtték a kacsákat a vadászvendégek. Később Soponyán egy-egy tóra kivittek 2-3000 darab nevelt vadkacsát, majd etetéssel messzebb és messzebb csalták őket, fel valamelyik kisebb dombra, így a vadkacsák onnan repültek le minden nap a tóra. Ami nem mindennapi jelenség volt, látványnak sem utolsó, és zsákmányban bő vadászatokat eredményezett. *Mikor a vadászat kezdődött, a tó és a domb között felállítottuk a vadászokat, és a madarak mintha egy lesiklópályán jönnének, úgy érkeztek, siklottak fölénk, ezer-ezerötszáz darabos terítékeket lehetett így elérni.*

Az Egyetértés vadászaiban azonban nem elégedtek meg a már a Horthy-korban átlagosnak mondható terítékekkel, hanem új rekordokra törektek. A harmincas években világhírűek voltak a magyar fácánhajtások. A rendszerint ősszel, az uradalmak vadaskertjeiben megtartott társasvadászatokon tíz-tizenkét vadász nyolc-tíz hajtásban kétezer fácánt lőtt átlagosan, de volt, ahol *négy-öt ezres terítéket is elértek.* A régi időkben csak a kakast vadászták, a hetvenes évektől viszont már a fácántyúkot is ki lehetett löni, mivel *nem volt gond a szaporulattal.* Gemencen *volierekben* nevelték a fácánokat, és nem sokkal a vadászat előtt telepítették ki őket a szabadba. 1986 telén a minisztérium főosztályvezetője vezette ki a lenesi vadászház előtt felsorakozó puskásokat az első nagy fácánhajtásra. Ő és munkatársai mindent jó előre elterveztek. *Egész éccaká hó esett, kb. olyan hűscentis hó, de tényleg porhó, és a nap kisütött, szikrázó napsütés volt, az a kedvező hatás keletkezett, hogy a fácán, ami szívesen gyalogol, fut a hajtósor előtt, nem tudott gyalogolni, kifáradt, és*

ebben a porhóban inkább fölrepült. Ennek az lett a következménye, hogy a puskássorra, ahogy a hajtósor elindult, folyamatosan jött a fácán. A ránk maradt jegyzőkönyv szerint a december 21-én megtartott vadászon 20 800 darab lőszerrel 8974 darab fácánt lőtt az Egyetértés Vadásztársaság tizennégy vadásza. Gáspár Sándor szakszervezeti főtitkár ekkor vált nemzetközileg is híres apróvadlövővé, egyéni rekordjával minden korábbi csúcsot megdöntött. Lenesen 1710 keltezett fácánt lőtt, kakast és tyúkot vegyesen. A páratlan eredménynek az országhatáron túl is hamar híre ment: nyugaton hitetlenkedéssel fogadták ugyan, mégis hírét vitte a honi lehetőségeknek, és több nyugati vadászt is az országba csalogatott, ami fontos anyagi érdeke volt az erdő- és vadgazdaságoknak. A bevételt a gazdaságok vezetői a vadászterületek fejlesztésére fordították.

A funkcionáriusok szinte kivétel nélkül szenvedélyes vadászok lettek. *Szokták mondani, hogy a szarvas az nem fácán, tehát nem lehet három szarvasbikát löni, mondjuk Fock Jenő ezt nem tartotta be, ő képes volt egy nap tizenvalahány szarvasbikát elejteni. Ritkán lőttek három bikát azok, akik a sajátjukat vadászták, mondjuk, egy Pálffy gróf vagy egy Széchenyi Zsigmond.* A hivatásos vadászok mégis csodálkozva látták, hogy a pártvezetőkben is munkálni kezdtek az őszi ösztönök, és szokásaikká váltak a régi babonák. A goromba modorú Czinege Lajos honvédelmi miniszterről mesélték például, hogy állhatatosan járt egy-egy vad nyomában. Kaszón látott egyszer egy különleges hibás agancsú bikát, mely rabul ejtette. Hiába kereste a miniszter hosszú éveken át a kaszói csodaszarvast, soha nem sikerült elejtenie. *Reggeltől napszállatig nyomában voltak, de csak nem érték el a szarvast. Mikor már úgy volt, hogy mindjárt elfogják, nagyot szókkent a gyönyörű állat, s egy locsogós, mocsaras ingoványban végképp elveszett a szemük elől.* A látvány és a vág, a menekülő mesebeli vad képe azonban egészen élete végéig kísértte.

Az egyetértő vadászok, köszönhetően a lehetőségeknek, több rekordvadat is elejtettek. A rekordokról kiadott hivatalos közlemények, újságcikkek mégis szerényen, szűkszavúan fogalmaztak. A Szabad Földben 1970-ben jelent meg egy, a magyar vadászok érdemeit méltató rövid hír: „A jugoszláviai Újvidéken, szeptember 12. és október 5. között megtartott nemzetközi vadászati kiállításon, a többi között kilencven magyar trófea szerepelt. Közülük 76 arany-, tíz ezüst- és négy bronzérmét nyert. Két szarvasagancsunk alig maradt el a világ-rekordtól. Egy martonvásári őzagancs pedig óriási fölénytel utasította a második helyre a 70 év óta világrekorderként nyilvántartott lengyel

agancsot, s ugyancsak világcsúcsot javított az a dámlapát is, amelynek hordozója Gyulajnál került terítékre. Mindent összevetve, az európai nagyvadak versengésében hazánk szerezte meg az első helyet. A magyar vadgazdálkodás nagy sikerével zárult kiállítás hazai trófeáinak túlnyomó részét felsorakoztatták a Mezőgazdasági Múzeumban. A trófea-kiállítást november 7-ig a nagyközönség is megtekintheti.”

Az őzbak...

Az őzbak rekordja valójában Cseterki Lajos nevéhez fűződik. Cseterki pályája csúcán az Elnöki Tanács titkára volt, a trófeát azonban még megyei első titkár korában zsákmányolta. Soponyai vadászok pillantották meg először az őzbakot, és a vadgazdaság vezetőinek legendákat meséltek róla. *Fehér a szőre, mint a hó, ragyog a szeme, mint a gyémánt, ágas-bogas két szarva pedig egymásba fonódva olyan, mint a koszorú.* A helyi vadgazdaság igazgatója, Jankó János először Kádár Jánosnak szánta a vadat, mivel az első titkár nem lőtt még nagy bakot. *Föläjánlották tehát a minisztériumon keresztül Kádár Jánosnak, hogy lője meg a bakot, Kádár azonban lemondott róla, és azt mondta, hogy a gazdaság döntse el a kérdést, és az erre érdemes vendéggel az őzbakot ejtsék el. Ebben az időszakban a megyei első titkár Cseterki Lajos volt, akit az igazgatónk, Jankó János beoltott a vadászatra, és ő nagyon sokat tudott nekünk ebben a pozícióban segíteni. Akkor öt meghívták erre az őzbakra...*

A vadászati irodalomból tudható, hogy a két világháború között jó őzállomány alakult ki Lovasberény, Sárosd, Baracska térségében. Több őzcsapat találkozott, keveredett itt, melyek a háború zaja elől aztán Gyúró, Tordas vonalába húzódtak vissza, ahol a terepviszonyok miatt nyugodtabbnak tűnt számukra a világ. A háború utáni vadgazdálkodás továbbnemesítette az itt kialakult állományt, amelyet végül a híres őzbaktrófea tett külföldön is híressé.

1965-ben a napsütés és a koratavaszi nyugalom ismét a friss vetésekre csábította Árpit. (A rekordvadat a vadászok mindig az elejtőről nevezik el. Nem érdemes ezúttal hosszabban elmélkedni azon, mennyire nem rokonszenves jelenség egy vadat a vadászról elnevezni, áldozatot a gyilkosáról. Mindenesetre én most nem követem ezt a szokást.) Márciusban Árpi még egy őzcsapat tagjaként bóklászott a mezőkön. A csapatból azonban az idősebb bakok távoztak, így ő is. Április végéig koptatta az agancsát, mint rendesen, harcolt a többi bakkal, védte rivá-

lisaitól a saját területét. Természetesen nem tudhatta, hogy a hivatásos vadászok a nyomában járnak, és mint minden évben, már az *agancstisztítás idején megszámozták a csapatokat, és rögzítették a vadgazdaság statisztikáiban az arra bóklászó őzek létszámát, az ivararányt, a barkás és az idősebb bakok számát, és már tervezgették a későtavaszi, nyári vadászokat.* A vadászok felfigyeltek Árpai agancsára, és emiatt külön feltérképezték a rekordtrófeának ígérkező vad szokásait. Figyelték, hogyan húzódott el fokozatosan egyre távolabb a központi területről az őzcsoport felbomlása után. A bak nap mint nap feltűnt a Gyuró és Tordas közötti búzatáblákban, és sokszor kiment egészen a települések határáig. A vadászok félték, hogy egy orvvadász agyonlövi, *mielőtt megérkezik az elvtárs,* akinek szánták, így szinte éjjel-nappal figyelték a mozgását. A bak bement egy nagy búzatáblába, és jóformán ott élt, onnan járt ki egy elhanyagolt szőlőbe a szemeket csipegetni. Pontosan ismerték már a járását.

A többi kiszemelt bakhoz hasonlóan március végétől hozzászoktatták Árpit a kocsizúgáshoz is. Egyre gyakrabban és egyre közelebb mentek el mellette a terepjáróval. Hamar megtanulta, hogy nem érdemes elfutni az autó elől, hiszen úgysem történik semmi. Az emberek ilyenkor csak megálltak – kezdetben még nagyobb távolságban, először járó motor mellett, majd az autót leállítva, onnan kiszállva távcsővel, távcsöves puskával figyelték a legelésző bakot. Fel kellett felkészíteni az őzet arra, hogy a társaság vendégei – jó vadászszokás szerint – szeretnek közelebb menni a vadhoz, és nem rögtön az autóból kiszállva távcsöves puskával messziről meglőni az áldozatot. A hangtalan lopakodást, melyet a pártvezetők is hamar megtanultak, nevezik a vadászok cserkelésnek. A vadász és az őt kísérők ilyenkor csendben igyekeznek a vad közelébe, azaz lőtávolságba jutni – a terepviszonyokat, a széljárást is figyelembe véve. Ez elvileg már a küzdelem része, melynek során a vad kifinomult érzékszervei felett kell az emberi ügyességnek, fonalatnak győzedelmeskednie. Ha a vad időben észreveszi a vadászt, megmenekül – kivéve, ha már felkészítették az emberek közelségére, és emiatt nem ugrik el a lövés elől. Árpit még ahhoz is hozzászoktatták, hogy egyszerre akár több ember is mozoghat a mezőn, hiszen az Egyetértés vadászai általában kísérőkkel érkeztek.

Fejér megye első titkára, Cseterki Lajos éppen Alsóörsön nyaralt, amikor a vadgazdaság igazgatója felkereste. Jankó János röviden előadta neki, mi Kádár utasítása. *Másnap reggel meg is érkezett Cseterki. Rávittek a bakra, lőtt, de a sűrű búzatáblában az érett kalászosok közt eltévedt*

a golyó, és a bak elugrott. A tordasi téesszel ekkor leállították az aratást, és felajánlották, hogy mindent megtérítenek, csak a kombájnok ne induljanak még. *Másnap Cseterki Lajost ismét rávitték a vadra, ám ő ismét elhibázta. Nem bírták az idegei.* A harmadik napot így kihagyták, hogy a vadász is erőt gyűjtsön és a vad is megnyugodjon. Majd a negyedik napon, amikor az aratást már mindenképpen folytatni kellett volna, ismét az egyik búzatáblában cserkészték be a vadat, és ott *Cseterki hasba lötte a kapitális állatot.*

Árpi nem készült a halára, jöllehet gondosan felkészítették rá, ám az utolsó napokban óvatosabb lett, talán megérezte valamit. Mégis, szinte nem is hallotta a puskalövés hangját, csak az irtózatosságot érezte, ahogy a golyó rést ütött a bőrén, áttépve azt belefúrta magát a húzába, s még a csontnak ütközve sem állt meg; feltépte a gyomrát, a beleit, úgy távozott a testéből. Másfél méter sugarú, szinte szabályos körnek látszódtott az a véres, ürülékes sár, amelyben a meglőtt vad vergődött és kimúlt. Néhány percig tartott a haláltusája, amikor az izmai utoljára egyetlen végső fájdalmas görcsbe rándították a testét.

A bak kilövése után a megyei vadászati felügyelő értesítette a Fejér Megyei Hírlap fotósát, így ő készíthette el az első fotókat még a helyszínen. Később Árpit tetemét a közeli Brunswick-kastély elé vitték újabb fotózásra, hogy a rekordot elegánsabb helyen is lefényképezhesék. Mellé helyezték a korábban a területen zsákmányolt legnagyobb trófeákat, hogy a bak agancsméretei a fotókon látványosak legyenek. A vadgazdaság vezetői úgy döntöttek, a külföldiek számára nehezen kimondható és megjegyezhető Gyúró helyett Martonvásárt jelölik meg a vadászat helyszínéként, hogy idecsalhassák a valutával fizető német vadászokat is. Megérkezett a híres természetfotós, Nagysándor György is, ő örökölte meg végül a lelőtt bakot, Árpit és a mögötte guggoló boldog és megkönnyebbült vadászt, Cseterki Lajost.

A világrekord bak viszonylag kistestű volt, kizsigerelve mindössze 22,5 kilogrammot nyomott, agancsát viszont 766,5 grammnak mérték. Először az Országos Trófeabíráló Bizottság bírálta el még a helyszínen, majd 1967-ben az újvidéki vadászati kiállításon a nemzetközi bírálati bizottság az agancsot 228,68 nemzetközi, azaz CIC-pontra értékelte, és világrekordnak minősítette. A trófeánál tizennyolc éven keresztül sehol a világon nem zsákmányoltak nagyobbat. 2005-ben, a negyvenedik évfordulón a bak elejtésének emlékére Gyúró és Tordas határában több mint kétmázsás kötömbbe vésett emléktáblát avattak a magyar vadászok. A Fejér megyei Szent László Patak völgye Vadász-

társaság elnöke ünnepi beszédében azt javasolta, hogy *legyen nemzeti vadászati emlékhely minden olyan vadászterület, ahol eddig világrekord trófeát ejtettek el*. Cseterki Lajos vadászatának emlékét mindenestre kőbe vésték.

... és a dám

Gusztai patájával földet kapart, fűjtatott, ünöket hágott, egyszóval boldog volt. *Egész teste remegett, mint az agyonnyargalt lóé, de azért nem állt meg, mert a napnak egy keskeny karaja még a föld színe fölött piroslott. Az óbirodi (gyulaji) vadászház melletti etetőben mindig talált ételmet: nyáron is, télen is. A gyulaji Türi-réten – vadászleírások szerint – több száz dám barcogott minden októberben, és védte barcogóteknőjét. Minden bika a teknőnél várta a teheneket (kivéve a fiatalabbakat, akik a sorukra vártak). Ilyenkor vadászok lestek a rekordvadakra. Így volt ez a hetvenes években, és így van ma is. Gusztit lelőtte egy vadász – Gusztai híres lett.*

A gyulaji dambikák trófeáinak a hetvenes évekig nem akadt vetélytársa sem a honi, sem a külföldi bírálatokon. A Kádár-korszak első trófearekordja Fehér Lajos miniszterelnök-helyettes nevéhez fűződik. Szintén 1965-ben lőtte a dámot. Az újvidéki nemzetközi vadászati kiállításon világrekord minősítést kapott a 4,3 kilogrammos, 212,12 CIC-pontos trófea. A jelek szerint Fehér Lajosnak szerencsét hozott a gyulaji erdő, mert 1969-ben egy másik rekord dambikát lőtt, amelyet az Országos Trófeabíráló Bizottság 214,99 CIC-pontra értékelt (az agancs súlya 3,45 kilogramm volt.) Amire a trófea a nemzetközi bírálóbizottság elé került, új rekord született. Az 1971-ben Budapesten megrendezett Vadászati Világkiállításon egy Gyulajon elejtett dámlapátot ugyanis még ennél is magasabbra értékelték a bírálók (217,25 CIC-pont). Tolnai Ferenc 1970-ben lőtte le azt a bikát, amely erősza- kos véget ért életében az új világrekordot, a magyar vadászok büszkeségét még a fején hordta. A trófea 5,15 kilogrammot nyomott.

1972-ben aztán érkezett egy másik szerencsés (legalábbis magáról ezt gondolhatta), de mindenképpen biztos kezű vadász, egyszerű, jelvények nélküli vadászruhában, kényelmes túrabakancsban, s hosszú előkészítés után, a legjobb kíséreléssel, egyetlen pontos lövéssel Tolnai Ferenc szinte valószínűtlen rekordját is átadta a múltnak. A látszólag független nemzetközi bírálóbizottság 1973-ban Torinóban 220,31 CIC-pontra értékelt a dámlapátot. A magyar vadászok tehát újabb re-

kordot mutattak be a világnak. A *Kádár-bika* – merthogy így nevezték Gusztit halálában – agancsa mindösszesen 4,42 kilogrammot nyomott, ám a bírálók figyelembe vették „különleges terpesztését” és „csipkézett-ségét”. Valóban Kádár János, az MSZMP első titkára ejtette el a világrekord trófeát növesztő bikát – és ez a tény mindenképpen említésre érdemes. Hatvanadik születésnapja előtt a gyulaji vadászok akartak neki örömet szerezni egy világrekord dambikával – ez lett Gusztai tragédiája. *Korábban mindig elutasította a felkínált rekordvadat, így most nem szóltak neki külön. Az első titkár, mivel fegyvermezt vadász volt, a „tessék löni!” felszólításra automatikusan elsütötte a fegyvert.* Valójában nem tudjuk, mi játszódott le pontosan a vadászon és a vadász fejében, mindenestre az első titkár a lelőtt vad trófeáját a nevére íratta.

Ha valaki elsétál a világrekordok mellett a Vadászati Múzeumban, az ötlík a szemébe, hogy e lapát – nevezzük ezúttal szakszerűen az elpusztított dambika trófeáját – jóval kisebb, mint a többi. Szakemberek szerint is fölülértékelték a bika kicsúcsosodó homlokcsontját (a dámlapát biológiaiilag korrekt megnevezése). Gusztai trófeája közel két évtizeden át őrizte vezető helyét a nemzetközi (CIC-) világranglistán. A dám a legtöbb országban nem számít trófeás vadnak, külföldi vadászok így nem törtek az első titkár babérrá. Magyarországon a vadászok viszont sokáig nem mertek mással nagyobbat lövetni, és nem is igen akadt olyan vendég, aki vállalkozott volna erre. E szomorú sorsú bika novel-lája a Kádár-rendszer lenyomata lehetne. A „szerény vagyok, és ennek tudatában kissé rátarti is, nem akarom, hogy így legyen, mégis enyém a hatalom” és más hasonló kijelentések kvintesszenciája. Minden ilyen állítás független az áldozat szempontjaitól.

Kádár János egészen 1992-ig vezette a legnagyobb dámlapátot zsákmányoló vadászok ranglistáját. Tovább, mint ameddig uralma és a rendszer fennmaradt. 1989-ben a változások hullámai elérték és maguk alá temették az Egyetértést is. *Ha a fej meghal, utána vész a test is.* A rendszerváltás évében félő volt, hogy a híres vadászterületeket is letarolják a változások. Több vadász szót emelt ezért a politikusoknál a magyar vad érdekében, ám aggodalmuk alaptalannak bizonyult. A természetjárók visszakapták a Buda környéki erdőket, de a kerítések megmaradtak Gemenc, Gyulaj, Soponya és a kisebb elzárt területek körül.

*

Itt egykor császárok is vadásztak... A kompon a vadásztársaság képviselője fürkészően nézte a vendégek arcát, vajon melyikük lesz az, aki ez-

úttal segíteni fog, mert különben, támogató nélkül mindent elveszítenek. Most is bízott a jószerencsében és abban, hogy az idő az erős, orkánszerű szél ellenére engedi majd a vadászatot. Másik napra kellett volna szervezni a cserkelést, de hát ez ilyenkor sohasem a hivatásos vadászokon múlik. Végignézett a puszkákkal felszerelt embereken. Előbb ne gyűjtsák fel az erdőt, aztán majd valamikor ők is vadászok lesznek. Szükség van a segítségükre. A komp orrából előremutatva felhívta a figyelmet arra, hogy a *Kádár-szigetet a tévhittel ellentétben nem Kádár Jánosról nevezték el*, hanem már régebben is így hívták, de senkit nem érdekelt. Majd beszélt még az ártéri erdőről, a példátlanul gazdag faunáról és a valahonnan Európából visszatelepített hódokról. Ám ez sem hatott igazából érdekesnek. Ismét felnézett az égre, és felsóhajtott. A viharral fenyegető orkán mint sötét bűgőcsiga tűnt el a láthatáron. *Innen hamar elérjük a pandúri vadászházat*, mondta végül, *ahol felkészítik önöket a vadászatra.*

Források, hatások, olvasmányok

2005 és 2009 között többször beszélgettem a vadászatról Dr. Rác Antal nyugalmazott minisztériumi főosztályvezetővel, Dr. Tóth Sándor nyugalmazott minisztériumi főosztályvezetővel, Dr. Zoltán János sebésszel, a társaság orvosával, Váncsa Jenő egykori mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszterrel, Feiszt Ottóval, a Magyar Vadászkamara elnökével, Gyöngyös István gemenci fővadásszal, ifj. Rakiczky Béla gyulai fővadásszal, Péntek Gyula gyarmatpusztai fővadásszal, Rosenberger Pál gyulai nyugalmazott fővadásszal, Sándorfalvi László soponyai nyugalmazott fővadásszal, Tollner Györggyel, a Budavidéki Erdő- és Vadgazdaság volt igazgatójával, Hajba Nándor agrármérnök-fényképésszel, Marton Károllyal, a Hunguest Hotels egykori vezérigazgató-helyettesével és Berényi Kálmánnal, a budakeszi vadászház nyugalmazott vezetőjével. Több értékes adalékot tudtam meg a vadászatról és a vadgazdaságok működéséről a Zalaerdő Zrt., a Pilisi Parkerdő Zrt. Bajnai Erdészete és a Gemenc Zrt. mai vadászeitől is. Az Egyetértés Vadásztársaság létének és működésének alig vannak levéltári forrásai, így sokat segítettek azok a személyes feljegyzések, fényképek, amelyeket vadászismerőseimtől kaptam. Dr. Tóth Sándor önzetlenül segítette a munkámat; tőle kaptam meg a Fácán Matyi számait, és rendelkezésemre bocsátotta az Egyetértés Vadásztársaság életének több fontos forrását is. Az ő könyvei támpontul szolgáltak a kutatáshoz. Lényegi információval szolgáltak még a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Vadászati és Vadgazdasági Főosztályának, illetve Vadgazdasági Felügyeleti Főosztályának, valamint az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Bizottságának dokumentumai, melyeket a Magyar Nemzeti Levéltár őriz. A vadászházakban is számos forrás maradt fenn a téma tanulmányozásához. Értékes anyag található hírlapokból és nagyterítékű vadászatok csoportképeiből a lenesi vadászházban. A régi soponyai vadászházban berendezett Vadászati Múzeumban gazdag gyűjteményt állított össze az Egyetértés életéről is Sándorfalvi László. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum trófeagyűjteményében Bányai József segített eligazodnom, az adattárat Takáts Rózsa útmutatásával tekintetem át. A korabeli sajtóanyagból átnéztem a Szabad Nép, a Magyar Nemzet, a Szabad Föld és a Nimród vadászújság lapszámain. Olvasmányaim közül Móra Ferenc *Rege a csodászarvasról* című elbeszélését használtam fel a szövegben, mivel a monda maga is beleszótta magát a történetbe, az Egyetértés Vadásztársaság életébe. A szövegben az idézetek jelölésének régebbi módját, a dőlt betűvel való kieme-

lést választottam, ami a régi nyomtatványokban, könyvekben gyakori volt. Hasonlóan dőlttel jelöltem a szakkifejezéseket és a vendégszövegeket. A szöveg tagolása, a bekezdések sem különböztetik el élesen ezeket a részeket, hiszen minden szó, minden mondat ugyanazt a történetet görgeti tovább, csak másképp. Az Egyetértés történetét *K-vonal. Uralmi elit és luxus a szocializmusban* című könyvemben (Libri, Budapest, 2009), Kádár János vadászatait pedig *Vezércsel. Kádár János mindennapjai* (Libri – Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2012) című kötetemben írtam meg részletesebben, illetve a *Bűvös vadászok* című filmben mutattuk be a protokollvadászatok történetét (rendező: Móczán Péter, 2008).

Villangó-Török Ivett

PREPARÁTUM, DIORÁMA, MŰTÁRGY

Vadászati kiállítások a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban

A Magyar Mezőgazdasági Múzeumban bemutatott vadászati kiállítások egyidősek az intézménnyel. Áttekintésükkor vissza kell mennünk a 19. század végére, abba a korba, amelynek hangulatát a mindent át-szővő technikai fejlődés, az újítások, reformok határozták meg. Abba a korba, amely létrehozta a világkiállítások intézményét, hogy lehetőséget adjon mindezek bemutatására. Az 1851-ben elinduló expók majd' egy évszázadig mutattak példát valamennyi kiállítás megrendezéséhez, legyen az vásári formában vagy múzeumban. Így a múzeum- és kiállítástörténet fontos mérföldkőnek tekinti ezen eseményeket.

Történetünkben ez azért is lényeges momentum, mert a Magyar Mezőgazdasági Múzeum alapítása egy ilyen légkörben vált valóra. 1896-ban rendezték meg az Ezredéves Országos Kiállítást Budapesten, hazánk alapításának millenniumára emlékezve. A mai Városliget adott otthont ennek a nagyszabású rendezvénynek, ahová Európa első, kifejezetten erre az alkalomra épített földalatti kéregvasútja szállította az érdeklődőket. A kiállítást Ferenc József nyitotta meg május 2-án, és ugyanő zárta október 31-én. Szerinte a ligetben ideiglenes építményeket emeltek, ahol a látogatók megismerkedhettek Magyarország történelmével, kulturális és gazdasági vívmányaival. Az Alpár Ignác tervezte, ugyancsak ideiglenesen megépített, a Széchenyi-szigeten elhelyezett történelmi épületegyüttes mutatta be az ország építészeti korszakait (román, gótika, reneszánsz, barokk). Legjellegzetesebb tornya után Vajdahunyadvár néven kezdték emlegetni a kortársak – így ismerjük ma is. A millenniumi kiállítás harmadik maradandó vívmánya a Magyar Mezőgazdasági Múzeum volt: Darányi Ignác akkori földművelésügyi miniszter kezdeményezésére és pártfogása alatt jött létre az intézmény, amelynek fenntartója a Földművelésügyi Minisztérium lett.

A vadászat-tematika két helyen jelent meg az Ezredéves Országos Kiállításon: az ősvadászat és a modern vadászat bemutatásakor. A vadászáttörténeti részben vadászpuskák, csapdák, vadászkürtök, vadászpipák, céltáblák, rézmetszetek, festmények, trófeák és preparátu-

mok,¹ összességében több mint 800 tárgy szerepelt. Az installációs eszközökről alig van forrásunk; annyi bizonyos, hogy a vadfogási módokat diorámákon² mutatták be. A modern vadászati csoportban is szerepeltek preparátumok, amelyek Magyarországon honos és meghonosított vadfajokat mutattak be, valamint trófeák, vadbőrök, prémek mellett a különböző vadfajok csapásainak és nyomainak mintáját is ismertették. Természetesen a modern vadászati eszközök (töltények, csapdák, fojtások, vadszállító eszközök) sem hiányozhattak.³

A millenniumi kiállítás bezárása és az épület tatarozása után 1897. szeptember 12-én nyílt meg a múzeum 22 kiállítással a barokk, reneszánsz és gótika szárnyban, az irodahelyiségeket pedig a román épületcsoportban helyezték el. Az intézmény célja, „hogy a magyar mezőgazdaság sokoldalúságát, eszközeit és termelésének eredményeit szemléltesse a szakemberek, a falvak népe és a mezőgazdaságtól távol élő városi tömegek számára, továbbá jó áttekintést adjon a hozzánk érkező külföldi látogatóknak a magyar mezőgazdaság mindenkori állapotáról”.⁴

Balás Árpádnak, a múzeum első igazgatójának nagy szerepe volt – mai fogalmaink szerint – a múzeum arculatának kialakításában. A kiállítások berendezésekor arra törekedett, hogy minél nagyobb célközönséget érjen el: becsábítsa a múzeumba azokat, akiket a látványos, dekoratív elemek vonzanak, és azokat is, akik szívesen mélyednek el a részletekben. Igen modern szemlélet volt ez a századfordulón! A bemutatott anyag nagy része a lebontott millenniumi kiállításon már szerepelt, ami nagyban befolyásolta a kiállítás szerkezetét. Nem mellesleg kihatott az összképre egy-egy téma felelősségének ízlése is. A múzeum harminc, akkoriban osztálynak nevezett gyűjteményből állt; a beosztás szerint a vadászat és az erdészet összevonva szerepelt.

A Vajdahunyadvár ideiglenes anyagokból (főként gipsz és fa) épült fel, hiszen csak fél évre szántak neki szerepet. 1899-ben le kellett bontani az épületegyüttest, mert olyan mértékben megromlott az állapota. A műtárgyakat becsomagolták és egy raktárhelyiségbe szállították át, majd 1904-től költöztették vissza az immáron kőből emelt, de az ere-

1 Preparátum: oktatási, szemléltetési célra kitömött állat, kiszáritott növény.

2 Dioráma: a tárgyaknak természetes környezetüket utánzó háttérrel bemutatott együttese.

3 Vö. BÁNYAI József, *A vadászat a műzsák templomában*, szerzői kiadás, Budapest, 2000, 11.

4 Dr. SZABÓ Lóránd, *A Magyar Mezőgazdasági Múzeum 90 éve = A Magyar Mezőgazdasági Múzeum 90 éve*, szerk. SZABÓ Lóránd, Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest, 1986, 8.

deti tervek szerint felépített Vajdahunyadvárba. 1907-ben nyílt meg újra a múzeum, melyet ünnepélyes keretek között ismét Ferenc József adott át a nagyközönség számára. Az uralkodó híres vadász volt, így kiemelt figyelmet szentelt az ország első állandó vadászati kiállításának.

A kiállítások szerkezete az 1897-es állapotokhoz képest alig változott, inkább csak az épületben való elhelyezésük lett más. 1907-től a gótikus épületrészben az erdészet, a vadászat és a halászat lelt otthonra. E három közül a vadászati kiállítás volt a legnagyobb alapterületű (az egész emeletet elfoglalta), és egyben a múzeum leglátványosabb tárlatának bizonyult. Különösen dekoratív belsőépítészeti megoldásokat alkalmaztak: a gazdag díszfestés motívumvilága az adott témát tükrözte (szerencsénkre ez ma is látható). A Kárpát-medencében élő szárnyasok és emlősállatok mellett a kihalt fajokat is bemutatták. Külön teremben helyezték el a vadászfegyvereket, ám mégis az őz- és szarvasagancs-trófeák örvendtek a legnagyobb népszerűségnek.

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum kortársaihoz hasonlóan „raktár-múzeumként” működött, vagyis a századfordulón még minden anyagot a kiállítótérekben mutattak be. Gyűjteményi raktárak még nem léteztek, hiszen az intézmények csekély gyarapodása nem követelte meg ezt a tárolási módot. Így mindent, amit a múzeum birtokolt, megtekinthettek a látogatók, ezáltal hihetetlen zsúfoltság uralkodott a kiállítótérekben. A kor neves agrárszakemberei rendezték be a kiállításokat, akik természetszerűleg muzeológiai tapasztalat hiányában⁵ a korszak hazai és külföldi mezőgazdasági árubemutatóit, vásárait, viláckiállításait vették alapul. A múzeum törzsanyagába tartozó millenniumi kiállítási tárgyak mellett kölcsönkérhettek anyagokat olyan intézményektől, amelyek szintén a Földművelésügyi Minisztérium fennhatósága alatt álltak. Emellett felhívásokat tettek közzé a gazdák körében, és ajándékozássra biztatták őket. A siker attól függött, hogy mennyi potenciált láttak egy frissen megalakuló országos intézmény népszerűsítő erejében.⁶

Visszatérve a kiállítás látványvilágára: a túlzásfolttságot nem lehet eléggé hangsúlyozni (különösen ma, amikor szemünk már hozzászokott a minimál dizájnhoz). A vadászati kiállításon a preparátumok nagyméretű diorámákban helyezkedtek el, a falakat a mennyezetig telerakták

különböző méretű trófeákkal – a kor látogatóinak igazán impozáns, dekoratív látványt nyújtott. Egy olyan korszakról van szó, ahol elsősorban a vizualitásra törekedtek, így érthető, hogy a kiállítások szövegei igen szerényre sikerültek. Címek, kép- és tárgyfeliratok voltak csupán, magyarázó szövegek nem szerepeltek.

A millenniumi kiállítás hagyatékában szereplő faragott vázú üveg-vitrinek és üvegajtós szekrények újra felbukkantak az 1907-es kiállításokon, ugyanakkor a vadászati kiállításról itt külön is meg kell emlékezni. A megnyitás előtti évben pályázat útján egy budapesti műhellyel rendelkező épület- és bútorasztalos, Horváth Lukács nyerte el a múzeum megbízását a kiállítási berendezések készítésére. Ő készítette el például a tojásgyűjtemény tárolására és bemutatására alkalmas asztalt, valamint a négy részből álló – válogatott szilfből készült, zöldes színűre pácolt és polírozott – fegyverszekrényt. Néhány munkája ma is látható a vadászati kiállításon.⁷

Az I. világháború előtti korszakban a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban bemutatott tárlatokra hatással voltak a külföldön megrendezett nagyobb vásárok, melyek közül kettőt kell kiemelnünk szűkebb témánkra koncentrálni: az 1900-as párizsi viláckiállítást és az 1910-ben Bécsben megrendezett első Nemzetközi Vadászati Kiállítást.

A 20. század küszöbén megnyíló viláckiállítás azt a célt tűzte maga elé, hogy szintézise legyen a 19. század vívmányainak, s egyben utat mutasson a jövő számára. A ma már a francia főváros szimbólumának számító Eiffel-torony is ez alkalomból készült, méltón hordozva ezt a célkitűzést. A viláckiállítás feladatának tekintette, hogy a gazdaság fejlődése mellett „a föld felületének vagy belsejének termékeit” is bemutassa; ezzel indokolták a mezőgazdaság, kertészet, erdészet, vadászat, halászat, szabadon tenyésző növények, élelmiszerek, bányászat és kohászat témakörök szerepeltetését. Mint minden hasonló rangos eseményen, itt is csoportosították a pavilonokat, így a IX. csoportot az „Erdészet, Vadászat, Halászat, Erdei gyümölcsök” bemutatói alkották. Két alcsoport képezte a vadászat témakörét: az egyik a vadászfegyverek (gyártási eszközök és készítmények), a másik a vadászati termékek elnevezést kapta. Ez utóbbiba sorolták a kitömött állatok, hullók, madarak, preparált tojások gyűjteményét, a szűcsipar számára kikészített bőröket és prémeket, a nyers tollakat és madártollazatokat, valamint a csontból készült termékeket (például szarvak, elefántcsont). Miklós

5 Bár megjegyzem, hogy a muzeológia mint önálló tudományág igencsak gyerekcipőben járt ekkor.

6 Vö. Dr. PINTÉR János, *A múzeum kiállításai az alapítástól napjainkig = A Magyar Mezőgazdasági Múzeum 90 éve*, 42–43.

7 Vö. BÁNYAI, I. m., 18.

Ödön, aki a párizsi világkiállítás helyettes magyar kormánybiztosa volt, igen részletes beszámolót készített az ott tapasztaltakról és a magyar kiállításokról. A vadászati kiállításon „egy festői tájkép alkotta a háttérrel, a mely tájkép plastikus kialakulást nyert az előtérben fák, bokrok, nádas, sziklák, tó és vizek kiképzése által. Ezen csoportosítások között ügyes elrendezéssel állítottak fel, élethű megjelenést jelképezve, a kitömött állatok és pedig hazánk faunájának minden jellegzetesebb példányaiból.”⁸ A dioráma háttére körülbelül 21 méter hosszú és 6 méter magas volt, míg az előtte elhelyezett cserjék, bokrok, preparált állatok által megjelenített jelenet mintegy 200 négyzetméter.⁹ A magyar kiállítók sok dicséretet kaptak a bemutató esztétikai kivitelezéséért, különösképpen pedig a kiállított trófeák miatt, „a melyhez hasonlót egy állam sem tudott felmutatni.”¹⁰ A diplomatikus beszámolóból egy kis sértődöttséget is kiolvashatunk, mert a magyar kiállítás óriási népszerűsége ellenére a „nemzetközi juryben résztvevő francia jury-tagok” nem lelkesedtek a kiállított anyagokért. Mindenesetre az 1896-os millenniumi kiállítás után összeállított anyag elnyerte méltó jutalmát Párizsban: a vadászati szekcióban két grand prix-díjjal, hat arany-, négy ezüst- és öt bronzéremmel, valamint 13 dicséző oklevéllel távozhatott a magyar küldöttség.¹¹

Az 1910-ben megrendezett első Nemzetközi Vadászati Kiállítás mérföldkőnek számít a vadászat történetében; legfőbb tanulsága, hogy a vadászat elnyerte méltó helyét a gazdaság és a kultúra keresztmetszetében. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum sem hagyta ki e remek bemutatkozási lehetőséget. A bécsi kiállítás még a romantikus 19. századi hangulatot tükrözte: a budapesti millenniumi kiállításhoz hasonlóan egy, a város szélén lévő nagy, üres területet jelöltek ki a pavilonok felállításához. Magyarország kifejezetten e célra épített egy főúri vadászkastélyt, ahol a kiállításra küldött összes vadászati anyagot bemutatta (tehát az anyagok nem szerepeltek külön-külön a különböző szekciókban). A kastély tervezője a budapesti Fischer József volt, aki Alpár Ignáchoz hasonlóan több épület jellegzetességeit gyúrta egybe. Az ideiglenes anyagokból emelt épület alapterületéről nincsen pontos adatunk, de annyi bizonyos, hogy a földszinten és az emeleten összesen harminc

8 MIKLÓS Ödön, *Magyarország és Társországai az 1900-ik évi párisi nemzetközi kiállításon*, Athenaeum, Budapest, 1903. 212.

9 *Magyarország a párisi világkiállításon 1900*, szerk. HORNYÁNSZKY Viktor – ERDÉLYI Mór, Budapest, 1901, 182–187.

10 MIKLÓS, I. m., 212.

11 Uo., 214.

kisebb-nagyobb termet alakítottak ki a kiállítás részére. Bemutatásra került minden, ami a magyar vadászattal és főúri vadászokkal kapcsolatos; külön termet kaptak például a magyar főurak által elejtett egzotikus vadak trófeái vagy a vadászat ihlette hazai ipar- és képzőművészeti alkotások is.¹² A Magyar Mezőgazdasági Múzeum a bécsi kiállításra 88 őzagancsot, 42 muflonszarvat és 5 dámlapátot, azaz összesen 135 darab trófeát küldött ki,¹³ mindezek mellett pedig ifj. Vastagh György vadászskutyaszobrai.

Ez utóbbi két nagy volumenű tárlat ugyan nem a Vajdahunyadvárban volt látható, de a Magyar Mezőgazdasági Múzeum neves szakemberei bábáskodtak létrejöttüknél. Azért sem szabad megfeledkezni róluk, mert nagy hatással voltak a következő időszakban megrendezett kiállításokra.

Az I. világháború előtti kiállításokról összességében elmondható, hogy a szimmetria, a dekoratív elhelyezés volt az elsődleges szempont, a kiállítási anyagok diktálta logika csak lassan jutott nagyobb szerephez. A múzeumban megrendezett tárlatokat áthatotta a pozitivistá tudományos szemlélet: törekedtek a magyarországi agrárélet múltját és jelenét a lehető legszélesebb skálán bemutatni. A kor fontos vívmánya volt a „szórakoztatva tanítani” szemlélet, amely a háború után majd csak a 20. század legvégén tér vissza.

Az I. világháború nem okozott károkat a múzeumban, ám a vészes terhes időkben megcsappant anyagi támogatás, valamint a lecsökkent dolgozói létszám megnehezítette a működtetést. A trianoni békeszerződés után létrejött új gazdasági helyzet nem tükröződött a korabeli kiállításokban, hiányzott a korszerű statisztika, és a létrejött új ágazatokat sem mutatták be. Az 1920-as évek második felében az időszak kiállítások csalogatták be a látogatókat a múzeumba, azok közül is a Nemzeti Vadászati Egylettel közösen szervezett trófeakiállítások tartoztak a legnépszerűbbek közé.

1934-ben Budapesten rendezték meg a XVI. Nemzetközi Mezőgazdasági Kongresszust, amelynek fő szervezője a Földművelésügyi Minisztérium volt. A Magyar Mezőgazdasági Múzeumnak mint a minisztérium háttérintézményének fontos szerep jutott a programban, így jelentős anyagi támogatást folyósítottak a kiállítások felújítására. Az „osztályok” logikai sorrendjét újragondolták, így lassan megszűnt

12 A kiállított tárgyak részletes katalógusa: *Magyarország a wieni első nemzetközi vadászati kiállításon 1910*, h. n., é. n.

13 Vö. BÁNYAI, I. m., 29.

a korábban jellemző zsúfoltság. A mai értelemben vett gyűjteményi raktárakat még nem alakítottak ki, bár már nem minden darabot őriztek a kiállítóterben.¹⁴ Az installáció nem változott, az eddigiekben használt vitrinek, bekeretezett képek és tablók adtak helyet a műtárgyaknak. Ami viszont újdonság volt: megjelentek a hátulról megvilágított dia-képek, a látogatók által „kezelhető műszerek” és a magyarázó feliratok is. A gótikus épületszárnyban – így a vadászati kiállításon – alig változott valami. Nagyobb újításokat, reformokat itt is terveztek, ám a háború keresztülhúzta a számításokat.

A II. világháború kezdetben megszorításokkal érezte hatását, majd a főváros 1944-es ostroma mindent megváltoztatott. Az intézmény életében nagy érvágást jelentett ez a pár nap. A várost ért szőnyegbombázás jelentős károkat okozott a múzeum épületében (két bombatalálat is érte a kiállítótereket), majd a harcok csendesülésével a kiállított anyag a fosztogatásoknak is áldozatul esett: a kikészített prémekek és bőroket például a hideg ellen vették magukhoz katonák és civilek. A múzeum gyűjteményének nagy része megsemmisült. Több éves renoválás, takarítás és terepen folytatott gyűjtés után tudott talpra állni az intézmény.

A vadászati kiállítás volt az első, melyet 1950-ben újranyitottak. Ennek két oka volt: egyrészt viszonylag kevés kár érte a gótikus épületet, másrészt a háború előtt ez volt az egyik legnépszerűbb kiállítása a múzeumnak, ezért ettől remélték a látogatók visszatérését. Továbbra is a régi kiállítási anyagokat lehetett megtekinteni, ám újszerű elrendezéssel találkozhattak az érdeklődők. Már a címével (*Vadgazdálkodás*) is új irányt akart mutatni az intézmény: nagyobb hangsúlyt kapott a vadtenyésztés és a vadvédelem, illetve általában a természetvédelem. A vadászfegyverek – az ősi vadászeszközöktől az automata fegyverekig – kronológiai sorrendbe kerültek bemutatásra.¹⁵

Az 1950-es években folyamatosan látogathatóvá váltak az állandó kiállítások, közben időszakai tárlatokat is rendeztek (mezőgazdasági szakkönyv-, gyógynövény-, gomba-, trófea- és agancsbemutatók). Az évtized első felében a propaganda a múzeumot sem kerülte el: a látogató itt is találkozhatott a párt- és kormányhatározatok által előírt tervszámokkal és a mezőgazdaság szocialista átszervezésével.

14 Néhány műtárgyat a múzeum pincéjében helyeztek el, ám korántsem ideális tárolási körülmények között.

15 Vö. Dr. PINTÉR, I. m., 52.

Az évtized újításokat is hozott a kiállításrendezésben, hiszen új installációs eszközök jelentek meg azon egyszerű oknál fogva, hogy a régiak elkoptak, elpusztultak. A merev, szögletes, fakeretes vitrinek és szekrények helyett üvegből készültek kerültek a kiállítóterbe, a zsúfoltságot minden eddiginél határozottabb lépésekkel igyekeztek megszüntetni, több információs segédanyagot és technikai megoldást használtak, mint korábban. A korszak újítása volt az új célközönség elérése: a laikusok és a szakemberek mellett a gyerekek figyelmét is szeretnék volna megragadni a mondanivalóval.¹⁶ Tudatos gyűjtést eleinte csak az újranyíló kiállításokhoz folytattak, majd a gyűjtemények számára is, így elérkezett az idő a gyűjteményi raktárak kialakítására. A múzeum alagsorában és földszintjén preparátor-, restaurátor-, asztalos- és grafikai műhelyt, valamint fotólabort hoztak létre.

Az 1956-os események során több belövést is kapott a múzeum, ekkor főként a gótikus épületrész sérült, azon belül is a vadászati kiállítás. Ez a renoválás és a kiállítási anyagok pótlása után 1958-ban nyílt újra.

Az 1960-as években inkább csak a külső kiállítások megszervezésében vettek részt a múzeum munkatársai. Témánk szempontjából ezek is fontosak, hiszen több nemzetközi vadászati kiállításon is bemutatkozhatott az intézmény vadászati gyűjteménye. Az 1964-ben megrendezett Országos Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Kiállítás és Vásár (OMÉK) volt az első ilyen rendezvény, ahol a vadászat és az erdészet külön szerepelt. Ebben az évtizedben több időszaki tárlatot rendeztek a Vajdahunyadvárban, a vadászati gyűjtemény többnyire trófeakiállításokkal lépett a nagyközönség elé. A szarvas-, dām- és őztrófeák népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a rengeteg kölcsönzési szerződés, amit a társintézmények a múzeummal kötöttek. Sajnos a sok szállítás következtében jelentősen károsodott az anyag, így a múzeum főigazgatója – az intézmény történetében először – 1970-ben írásos formában szigorúan szabályozta a trófeák további kölcsönzését.¹⁷

Az 1970-es években több olyan időszakai tárlatot szervezett a múzeum, amit később utaztatott, vagyis vándorkiállítás lett belőlük, mint például az 1975-ben megrendezett *A vadászfegyver története* című tárlatból.

16 Ebben a korszakban nem a gyerek látogatók becsábítása volt a cél, hiszen a kötelező múzeumlátogatás ugyanúgy szerepelt az iskolások kulturális tevékenységei között, mint a brigádoknál. A múzeum a már ellátogatott gyerekekre fókuszált, ami igazán nagy kiállításrendezési kihívást jelenthetett, hiszen a laikus érdeklődő felnőttek, a szakemberek és a gyerekek ugyanazokat a kiállításokat tekintették meg.

17 Vö. BÁNYAI, I. m., 57.

Az évtized végén nagyszabású épületfelújítás kezdődött el. 1978 és 1985 között fejeződött be a teljes tatarozás (például fűtést is ekkor szereltek a kiállítóterekbe), melynek során korszerűbb eszközökkel, több színnel látták el az új kiállításokat. 1984-ben fejeződött be a vadászati kiállítás átépítése is; ekkor csak ideiglenesen nyitották meg, végleges formában 1987 októberében került átadásra. A gótikus épületszárny emeleti termeit a vadászat és halászat tematika foglalta el. Tulajdonképpen ez a kiállítás adja a vázát annak, ami több-kevesebb módosítással ma is látható a Vajdahunyadvárban.

Az emeletre felérve már a lépcsőházban is magyar vadászati témájú ábrázolásokat láthatunk; a rendezők ezzel segítik elő a kiállításra való ráhangolódást. A kiállítás előterében a történelem előtti korok vadászati emlékei láthatók, majd az első nagyteremben a magyar vadászat történetével ismerkedhetnek meg a látogatók. Az itt elhelyezett tablókön időrendben középf- és újkori metszetek, oklevélmásolatok, képes ábrázolások, a 18. századtól festmények, majd a 19. század végétől archív fotók nyújtanak áttekintést napjainkig. A tablók alatti vitrinekben a számszerűtől az automata puskáig teljességre nem törekvő tárlat látható vadászfegyverekből és vadászati eszközökből.

A terem végén helyezték el a kiállítás két meghatározó darabját: a 18. század folyamán kipusztult bölényt és a hárommázsás, 1907-ben lőtt és preparált barnamedvét. Ugyanitt található egy enteriőr, amely egy, a 19–20. század fordulójának ízlése szerint berendezett vadászszobát mutat be.

A sarokteremben a jelenleg érvényes és a korábbi világelső magyar trófeák vannak kiállítva. „A nagyterem a mai vadászat bemutatója. A terem közepén lévő diorámák a négy évszakba helyezve hozzák közelebb a látogatókhoz az öt nagyvadfajt: a szarvast, a dämvdát, a muflont, az őzet és a vaddisznót. A nagyterem igazi vadászhangulatát – stílusoosan, állványokon – a térben rendezett aranyérmes gímszarvas- és däm-agancsok adják, a múzeum gyűjteményének reprezentatív darabjai.”¹⁸

Az új állandó kiállítás megnyitása óta többször módosították a tárlatot, ám mind közül a *Vadászat a művészetben* című kiállítás a legkiemelkedőbb. Az 1997-ben megnyitott bemutató a vadászati és halászati kiállítás metszéspontján lévő körteremben helyezkedik el. Tulajdonképpen egy önálló kiállítás a kiállításban, mégis szerves része a nagy

egésznek. A teremben a vadászat ihlette képző- és iparművészeti alkotások mutatkoznak be, melyek a múzeum gyűjteményébe tartoznak.¹⁹

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum az idén lett 118 éves. E rövid áttekintésben végigvettük a története során megrendezett különböző kiállításokat és kiállítási technikákat. Megnéztük, mi és hogyan hatott a tárlatok létrejöttére. A vadászati kiállítás anyaga a természettudományi muzeológia tárgykörébe tartozik, a bemutatás lehetőségei viszonylag korlátosak: preparátumok és diorámák a legfőbb eszközei a mondanivaló átadásának. A 21. század elején divatossá vált interaktív kiállítási szemléletet olyan eszközökkel is erősíteni lehetne, amelyek a látogatót gondolkodásra, cselekvésre készítetik. Nem feltétlenül csak a *touch screen*ekre, high tech elektronikai eszközökre kell gondolni; visszatérhetnénk a század elején már használt „kezelhető műszerek” (érintsd meg, forgasd meg, tapintsd meg, találd ki stb.) alkalmazásához.

Főként az állandó kiállításokat vettük górcső alá. A muzeológiai szakirodalom szerint ezek abban különböznek az időszakos tárlattól, hogy nagyobb időintervallumban látogathatók (általában 10–15 évet javasolnak a szakemberek), valamint szélesebb témakört mutatnak be, mint temporális társaik. Sajnos a ma látható állandó kiállítások többsége már túlhaladta az „ideális kort”. A változatlanságnak többnyire anyagi okai vannak, hiszen egy teljesen új koncepció megvalósításához – a modern látogatói igényeket is figyelembe véve – több százmillió forintba lenne szükség. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum azonban tisztában van kiállításainak adottságaival, változtatás hiányában inkább felvállalja, hogy a romantikus hangulatú Vajdahunyadvárhoz igazodva kiállításai a békebeli kort tükrözik. Ettől lesz unikális.

18 BÁNYAI József, *Vadászati kiállítás*, http://www.mezogazdasagimuseum.hu/article.php?article_id=73.

19 Bár vadászati témájúak, mégis a Képzőművészeti Gyűjtemény részét képezik.

Vidosa Eszter

VADÁSZAT ÉS SZIMULÁCIÓ

A videojáték napjainkban egyre több korosztály számára jelent elfogadott, izgalmas és nem ritkán értékes elfoglaltságot. Ez a viszonylag frissnek tekinthető, számtalan lehetőséget rejtő médium személyi számítógépen vagy kifejezetten erre a célra tervezett konzolokon (Playstation, Xbox, Nintendo) érhető el a játékosok számára; a középpontban különféle virtuális valóságok és leggyakrabban az azok által kínált megoldandó feladatok állnak, tematika tekintetében pedig alighanem végtelen választék tárul fel a befogadó előtt. Nem meglepő, hogy a mindennapi élet szerves részévé válhat ez a tevékenység, ám ezzel párhuzamosan több elméleti kérdés is felmerülhet: hogyan viszonyulunk egy játékhoz, mit várunk el tőle, illetve – például médiumként – hogyan működik, miként hat ránk?

Az elbeszélés, a játék és a szimuláció kapcsolatát vizsgálva Fenyvesi Kristóf és Kiss Miklós Gonzalo Frasca tanulmányát idézik, melyben a narratológiától a ludológiáig, vagyis a játékokat vizsgáló tudományágig vezető utat térképezi fel a szerző: a videojátékok eszerint speciális mediális képességeiknek köszönhetően nem a reprezentációra, hanem a szimulációra épülnek, annak elbeszéléselemlete pedig gyökeresen átalakítja a szerzőiség és a befogadás kérdését is.¹ Kérdéses, hogy ebben az esetben betöltheti-e a játékos a történetet elbeszélőjének szerepét, mit kezdhet a non-linearitás, a reflexivitás vagy az interaktivitás jelenségeivel. A 21. század mediális forgatagában talán még jelentősebb kérdés, hogyan működik egy olyan médium, amely egyre nagyobb lehetőségeket mutat fel, és amelyet az irodalom vagy a film mellé állítva próbálunk meg befogadni, megérteni, illetve kézbe venni és használni.

A már említett videojáték-fejlesztő és -kutató Frasca a ludológia alapkérdéseit felvázoló írásában szembeállítja a szimulációt és a reprezentációt. „A reprezentáció olyan mindenütt jelenlévő és annyira meghatározó formális mód, hogy egész civilizációnkat áthatja. [...] Pontosan a mindent átható jellegük miatt nehéz elfogadni, hogy a reprezentációnak és a narrációnak létezik alternatívája: a szimuláció.”²

A szimulációs lehetőségek a számítástechnika fejlődésével bővülnek, a videojátékok egyik csoportja pedig kifejezetten bizonyos tevékenységek szimulációjára összpontosít: ilyen a repülőgép-, vonat- vagy egyéb járműszimulátor, az akár emberek megalkotásával és irányításával foglalkozó életszimulátor, de hasonlóan népszerű még a vadászszimulátoroké is. Jelen szöveg célja röviden bemutatni, milyen minőségben jelenik meg a vadászat az ilyen tematikájú szimulátor-videojátékokban. Milyen lehetőségeket rejt egy ilyen videojáték, mit nyújthat, hová vezet annak fejlesztése, illetve az általa kínált feladatok teljesítése? Milyen értéketeket közvetít a befogadó felé? Mit ad vissza a vadászat mint kulturális és gazdasági kérdésekkel párhuzamba hozható tevékenység atmoszférájából?

A vadászat videojátékokban történő reprezentációját vizsgálva nem lehet éles határvonalat húzni, hiszen az a különféle szerepjátékok (RPG-k, MMORPG-k)³ vagy stratégiai játékok kevésbé hangsúlyos, ám gyakori sabloneleme. Természetesen ezek kapcsán is sokatmondó a vadászat reprezentációja, például a technika, a nyelv vagy más jellegzetességek tekintetében, hiszen itt is közvetítődik egy általános kép, amely a befogadók megítélését formálja, ismereteket nyújt – ám kevésbé tudatosan, mint az olyan szimulátorok esetében, amelyek elsődlegesen a vad becserkészésének, elejtésének stb. technikáit állítják középpontba. Beszélhetünk-e a vadászszimulátorok esetében narratíváról, illetve miért fontos a reprezentáció kérdése?

A vadászat hagyományhoz és szabályokhoz kötött kulturális gyakorlat, amely a különböző kultúrkörökben egyet jelent a vadállomány szinten tartásával, az állat- és növényvilág összehangolásával vagy egyszerűen a táplálékszerzés gyakorlataival, de bizonyos tekintetben meg is haladja ezeket. A vadászat atmoszférájának mint kulturális jelenségnek az érzékeltetése épp ezért óriási kihívás, hiszen a fejlesztőknek nem csupán a környezetet, a módszert és az eszközt, illetve az állatok viselkedését kell hitelesen megmutatniuk a játékosnak – erre az irodalmi vagy a filmalkotások is képesek. A virtuális világok fejleszthetősége viszont már lehetővé teszi egy-egy szituáció vagy történet befogadó általi alakítását, a linearitás megtörését legalábbis mindenképpen.

A vadászat szimulációja akkor lehet sikeres, ha érzékelteti a játékosal, hogy nem feltétlenül a vad elejtése a leghangsúlyosabb: a folyamatot az előkészületektől az elejtésig kell átélni, hiszen a tényleges vadászat

1 FENYVESI Kristóf – KISS Miklós, *Elbeszélés, játék és szimuláció a digitális médiában = Narratívák 7.*, szerk. FENYVESI Kristóf – KISS Miklós, Kijarat, Budapest, 2008, 17.

2 Gonzalo FRASCA, *Szimuláció vs. narratíva. Bevezetés a ludológiába = Narratívák 7.*, 127.

3 Az RPG (role-playing game) a szerepjáték bevett rövidítése, míg az MMORPG (massively multiplayer online role-playing game) ennek többszereplős online változata (a Szerk.).

sem pusztán a célpontok sorozatos kivégzésétől válik alázatot, türelmet, kitartást és szakértelmet megkívánó tevékenységgé, illetve ami a legszignifikánsabb: ezért különbözik a fejetlen és hasztalan vérontástól. Az átlagos vadászszimulátorokról elmondható, hogy egy bevett sémát követve állnak a befogadó rendelkezésére: példaként az Atari *Deer Hunter*-jét, az egyik legnépszerűbb játék(sorozat)ot hozhatjuk, amely többnyire évente jelentkezik új résszel. (Ennek köszönhetően változik a játék például a realisztikusság tekintetében, de a felhasználói szokásokkal kapcsolatos tendenciák is nyomon követhetők, hiszen az új megjelenésekkel, epizódokkal az is változik, milyen platformokon jelennek meg a játékok. Az említett sorozat például egyértelműen nyit az internetes felületek, illetve a mobilalkalmazások felé, holott a kétezres évek elejéig főként pc-re adták ki.) Az egyik legnépszerűbb *Deer Hunter*-rész⁴ elején választhatunk férfi vagy női karaktert a megadott hét modellből, beállíthatjuk a figura vadászathoz szükséges kvalitásainak eloszlását (fegyverhasználat, lopakodás, nyomkövetés), a játék pedig a felhasználót egyből a terepre helyezi, ahol segédeszközökkel felszerelve indulhatunk leendő tróféáink után. A játék ugyanis nem akarja elérni, hogy a levadászandó állatra többként gondoljunk, mint virtuális nappalink potenciális díszítőelemére. A magukat érezhetően komolyan tekintő vadászszimulátorok többségét ez a hozzáállás határozza meg, a frissebb megjelenésű játékok pedig csak megerősítik ezt az irányvonalat. A későbbi *Deer Hunter Reloaded*-nek⁵ már természetes eleme a játékbéli valuta és a különböző kihívások (tehát pénzgyűjtés küldetések), amelyek mérhetetlenül leegyszerűsítik a játékmenetet: a feladat az esetek nagy részében kizárólag az adott – olykor védett – állat ki lövése, illetve annak bizonyos belső szervének eltalálása. A feladatok többnyire következtelenek, nem igazodnak a vadászat alapvető szabályaihoz, így a vadászetikett kiiktatását vonják maguk után a játékokba: az, hogy például egy mozgásban lévő szarvasra is lőhetünk, egy valódi vadász szemszögéből nézve talán nagyobb probléma, mint a mesterséges intelligencia logikátlan és kevésbé szerencsés megnyilvánulásai (ilyen, amikor a célpont nem ijed meg, nem szalad el, főként a régebbi megjelenésű játékokban).

Itt merülhet fel a kérdés: kinek készítik a játékokat? A vadászattal hivatásból, de legalábbis rendszeresen foglalkozó játékos a jelenlegi kínálatot böngészve legfeljebb egyszerű, komolytalan időtöltést láthat

4 *Deer Hunter 2005* (Atari).

5 *Deer Hunter Reloaded* (Glu Mobile, 2012).

a vadászat szimulációjára specializálódott videojátékokban, mivel azokat az elvárásokat, amelyekkel magától értetődően a virtuális vadászvilág felé fordul, ezek nem elégítik ki. Szimulálni a vadászat néhány lényegi gyakorlatát alapvetően kevésnek bizonyul, a fejlesztők pedig a fogyasztói szokásokat és a játékpiacon figyelembe véve alakítják a játékokat. A kétezres évek második felétől megfigyelhető robbanás a közösségi online szerepjátékok terén egyértelműen rányomta a bélyegét több videojáték-zsánerre, így a jelen írásban tárgyalt műfajra is. A jelenség lényege, hogy egy nem RPG-jellegű játékban is elérhetővé válik a karakter és az eszközök fejlesztése, a kreditgyűjtés stb., amit például a vizsgált sorozat, a *Deer Hunter* legújabb epizódja⁶ is előszeretettel használ. Egyéb motiváció, illetve kihívás hiányában a vadászat úgynevezett farmolássá válik, vagyis minden élményt nélkülöző, monoton pontgyűjtéssé, a várt szabadság helyett a linearitás lesz jellemző, tanító és ismeretterjesztő szándékuk pedig nyomát sem találjuk. A vadászat számos egyéb típusú játék eleme, de ezen esetekben egyéb rétegek híján túlonúl egysíkú marad, így céltalanná, unalmassá válhat, vagyis olyanná, amilyenné egy vadász szemében maga a vadászat mint tevékenység sohasem. A témában kevésbé jártas, a vadászat terén csekélyebb ismerettel rendelkező játékosok véleményének formálása a szimuláció lehetőségeit tekintve értelemszerűnek tűnik, de sem az állattal szembeni tisztelet jelentőségét, sem a szimulált tevékenységek háttérének, lényegének érzékeltetését nem kapjuk meg. Éppen a vadász és a vadászat története, annak dinamikája és hangulata hiányzik, az a folyamat, melyet Széchenyi Zsigmond vadásznaplóiban olyan érzékletesen örökített meg. „Hanem a trófea megbecsülését minden vadászember elengedhetetlen kötelességei közé sorolom! Aki az elejtett vadak kézzelfogható emlékét elhanyagolja, nem törődik velük, nem kezeli őket kegyeletes szeretettel – az én szememben az nem is vadászember. Annak keze méltatlan a vadászfegyverre, hiszen golyója, még ha talál is – kárbavész. [...] Hiszen minden vadásztrófea önálló emlékmű. A természettől kapott élményajándékok egy-egy monumentuma.”⁷

Bár tehát a technika a fejlesztők rendelkezésére áll, az interaktivitás és a non-linearitás tekintetében újat kell mutatnia a műfajnak, ha versenybe kíván szállni a játékpiacon fellelhető, valóban figyelemreméltó, más műfajba sorolható játékokkal. Nem kizárt, hogy a műfaj problé-

6 *Deer Hunter 2014* (Glu Mobile).

7 SZÉCHENYI Zsigmond, *Abogy elkezdődött... Egy magyar vadász hitvallása*, Szépirodalmi, Budapest, 1961, 203.

máira és lehetőségeire egyaránt felfigyelve születtek olyan játékok, amelyek más zsánerek tulajdonságaival újítanak, a játékos pedig valamilyen módon motiválttá válhat. Érdekes megvizsgálni például az Activision által fejlesztett *Cabela's* vadászszimulátor-sorozat bizonyos részeit. E játékok a megszokottnál izgalmasabban vezetik be a tényleges vadászatot, a nagyvad leterítése előtt ugyanis kalauzként megjelenik egy szakértő, aki hatásosan előkészíti némely vad, például a grizzly elejtését. Bár *Cabela's Big Game Hunter* szimulátorában a gyakorlás is szerepet kap a vadászat megelőzően, és talán jobban megmutatja a vadászat dinamikáját, mint az előzőekben tárgyalt játékok, itt sincs olyan funkció, amely a játékos hibáit szabályozná és a vadász fejlődését a pontokon, krediteken kívül szorgalmazná. A vadászszimulátorok ezen állóvízében akár parodisztikus fordulatként is értelmezhetjük a *Cabela's Dangerous Hunts* nevű játékot, amely az említett műfaji kérdést tekintve lényeges: a talán okkal hiányolt kidolgozott háttér és átgondoltabb narratíva helyett (túlélő)horror-jellegzetességekkel látták el a játékot, bizonyos részeknél pedig szinte *shoot 'em up*⁸ hangulatot nyer a szimulált vadászat. Utóbbi jelentése, hogy a főhős egy adott pozícióból céloz és lövő mozgó célpontokra – ez történik, amikor egy járműből menekülve próbálunk életben maradni. A játék tehát úgy ad okot a fejtelten vérontásra, hogy a játékosra szabadjátja az életét veszélyeztető, valószerűtlenül agresszív állatokat. Figyelemreméltó, hogy az állatok szükséges misztifikálása ezekben a szélsőséges esetekben jobban működik, a hagyományosabb szimuláció estében pedig, ahol fegyvert választunk, elindulunk és mintegy parancsra végzünk az állatokkal, inkább ennek hiánya szúr szemet főként azoknak a tapasztalt befogadóknak, akik elvárásokat támasztanak a játékkal szemben. A szimulátort a vadászat megismérésének céljából kipróbáló játékosok ennél fogva nem kaphatnak teljes és hiteles képet, inkább csak egy leegyszerűsített vadászat-reprezentációt, ahol például a valóságban igen jelentős vadász–vad viszony sem tud igazán érvényesülni.

Az állat misztifikálása az említett horrorszerű műfaji elemek segítségével a játékosban kiváltott fenyegetettség és félelemérzet révén jön létre; itt egy igen érdekes fordított vadász–vad perspektívába csöppennünk, ahol a háttorzongató hatást az állatokkal való szürreális összecsapások érik el. A bizonyos értelemben antropomorfizált vadállat értelemszerűen jelenthet veszélyt, hiszen zavaró és ismeretlen, ahogy nem

az elvárásoknak megfelelően viselkedik (tehát a puskaropogás hallatán nem menekül el, következetesen az emberre vadászik, fejlettebb intelligencia jeleit mutatja a természetesnél). Az említett horrorjáték típust, a túlélőhorrorot pedig akkor fedezhetjük fel a játékban, ha megvizsgáljuk a cselekmény előrehaladását, illetve a lehetőségeinket annak alakítása során. Az egy szafarin az afrikai vadonba keveredett főhős fegyverhasználati lehetőségei limitáltak, a megszokott vadászszimulátorokhoz képest az interfész is meglehetősen üres, a cél pedig kézzelfogható trófeák gyűjtése helyett egyszerűen a túlélés a kellően ádázul reprezentált ellenségekkel találkozván. A játék talán jobban működik a korábbiaknál, ennek okára pedig az imént használt ellenség/ellenfél kifejezések mutathatnak rá: a vadászszimulátorok nagy része erre a tényezőre nem tud kellő hangsúlyt helyezni, holott elengedhetetlen volna. Más zsánerektől kölcsönzött elemekkel megtámogatva sem feltétlenül kapunk abszolút kihagyhatatlan játékokat, ám fent kifejtett jelenség elgondolkodtató.

A vadászszimulátorok abszolút felforgatása a kétezres évek tájékán megjelent videojáték-sorozat, a *Deer Avenger*,⁹ amelyben protagonistánk, Bambo, a beszédes nevű, bosszúszomjas szarvas szemszögéből történik a vadászat, a cél pedig a vadászok fejének elhelyezése trófeaként a veterán akcióhőst idéző állat rezidenciáján. A *Deer Avenger* hivatalosan akciójáték, mégis felfedezhetőek benne a vadászszimulátorok tipikus elemei (például a GPS vagy a riasztó spray – illetve ezek parodisztikus használata), és hasonló a kezelőfelület elrendezése is. A kiszemelt áldozatok – ahogy azt az utolsó rész alcíme, a *The Rednecks Strike Back*¹⁰ is jelzi – erősen sztereotip figurák, legyen szó beszédstílusról, viselkedésről vagy öltözetről. Ha újra megvizsgáljuk az elsőként említett *Deer Hunter* kezdőképernyőjét, látható, hogy a komolyabban vehető játék szintén nem igyekszik megcáfolni a vadászokhoz kapcsolt, általánosnak hitt jellegzetességeket, ezt az érzést pedig a jellegtelen, mégis zavaró country-háttérzene erősíti meg a leendő játékosban. (A nemek elosztásának tekintetében egyébként elfogadhatóbb statisztikával szembesülünk, hiszen az Atari játékában a hét választható figura között két nőt is találunk.) A vadászat valódi jellegzetességeit viszont mintha nem lehetne igazán megmutatni szimuláció során, és elérhetővé tenni a digitális világban – amennyiben ezt tekintjük a szimulátor feladatának. Néhány kidolgozottabb játék, például az online elérhető *The*

9 *Deer Avenger* (Simon & Schuster Interactive, 1998).

10 *Deer Avenger 4: The Rednecks Strike Back* (Simon & Schuster Interactive, 2001).

8 A klasszikus „lövöldözős” számítógépes játékok bevett elnevezése (a Szerk.).

*Hunter*¹¹ már egészen hangulatosan képes a befogadó elé tárni a vad becserkészésének, nyomon követésének technikáit, kérdés viszont, hogy mindez elegendő-e azoknak a játékosoknak, akik a szabadban történő korlátlan lövöldözés élménye mellett a vadászat komolyabb oldalát is megismernék, illetve azon tényezők összjátékát, amelyeknek köszönhetően a vadászat több lehet egyszerű kihívásnál, feladatnál.

Ezen a ponton merül fel a kérdés, hogy a vadászatot csak virtuális formában megismerő játékosok szemében milyen minőségben jelenik meg ez a tevékenység, rögzül-e tudásanyag, milyen előnyei és hátrányai vannak, ha valaki egy szimuláció útján találkozik először ezen gyakorlatokkal, illetve milyen általános (akár félrevezető) képet alakít ki a vadászatról egy azt teljes mértékben láttatni és érzékelteni értelemszerűen képtelen médium. Az elejtett állatot megvizsgálva megtudjuk annak adatait (tömeg, nem stb.), a vadászatot pedig az elmaradhatatlan, klisészerűen beállított fotó zárja, a vadászat általános szabályaival és az állatokkal kapcsolatban azonban mégsem leszünk sokkal tájékozottabbak. Ez olyan hiányosság, amelynek orvosolása minden hasonló tematikájú szimulátorban gyümölcsöző lehetne. A vadászat közösségi szellemét viszont sikeresen idézheti meg, ha a *The Hunter* esetében is választható multiplayer módra kattintunk, és játékos társainkkal együtt indulunk virtuális vadat cserkészni vagy veszünk részt különféle megmérettetéseken. Ez is olyan attribútuma lehet a játéknak, amely bővítheti a vadászat spektrumát, összetettebbé, egyúttal hitelesebbé is téve azt, bár itt is technikai hiányosságokkal szembesülünk. A csapatban vadászók következmények nélkül szeghetik meg a társas vadászat szabályait, például a fegyverhasználat kapcsán – érthető, miért kritikus pont ez egy tényleges vadászat során. A játék általánosságban nem törekszik arra, hogy megmutassa a vadászat hagyományos és alapvető elemeit: a szabályos, előírásoknak megfelelő hajtások is hiányoznak a vadászszimulátorok narratívájából, holott a csapatban folytatott játék megvalósítható és élvezhető elemei lehetnének. A pontszerzéssel a felerősödő versenyszellem kellően szórakoztatóvá teheti a játékot, nagyobb kihívások elé is nézhet a játékos, ám ebben az esetben is érezhető valamiféle hiány: a vadászatnak, a vadásznak és a vadnak is története kellene hogy legyen.

Az elmondottak alapján érdekes lehet a vadászatot nem csupán a vadászszimulátorok kapcsán vizsgálni, hanem például a háborús FPS-ekben, vagyis az úgynevezett *first-person shooter*ekben megjelenő szem-

11 *The Hunter* (Expansive Worlds, 2009).

pontként. A rendkívül népszerű Wolfenstein-széria jellegzetessége, hogy amerikai hősként náci territóriumon „vadászunk” az ellenséges katonákra a túlélés reményében. A vadász–vad jelleg érzékeltetése már a korai *Wolfenstein 3D*-ben¹² egyértelmű, hiszen a szabadulás érdekében előre haladva egyre nagyobb ellenfeleket terítünk le, befejezéséért pedig magát a már-már szörnyszülöttként ábrázolt Adolf Hitlert is. Érdekes csavar a játékban a vadászottból vadásszá válás jelensége: a zsidó származású főszereplő sikeresen kerekedik felül a kellően vad és állatias náci hordán. A bejárható pályákon a túlélés a leglényegesebb motiváció, elvétve pedig találhatunk kötszert és élelmet tartalmazó csomagokat, melyekkel főhősünk tovább bírja az akciót az ebben a korai verzióban egyébként abszolút lineáris játékmenet során. A II. világháborús játékoknál, például a Medal of Honor sorozat *Pacific Assault*¹³ című részében különösen érvényes lehet a vadászat–párhuzam, hiszen itt a Pearl Harbort ért légitámadás után a japán katonák felderítése és likvidálása lesz a cél. Egzotikus környezet, az ellenséges katonák állatiasságát hangsúlyozó vizuális és akusztikus megoldások, technikai és szellemi fölény – mindezek hatására a játékos egy ismeretlen tájra került vadász szerepébe is képzelheti magát. Amennyiben az ismeretlen megismerése és meghódítása is vonzata a játéknak, az a vadászat egyik technikájának működését is jól érzékelteti. Több háborús FPS-nél felvethető az említett jelenség, így érdemes megfigyelni, ahogy az elnagyolt vadászat-illúzió, amely az ellenséget a kártevők szintjére redukálja, hozzájárul a vérontás és a háborús tevékenységek elfogadtatásához, illetve meghatározza az aktuális játékmenetet. A vadászatot, illetve annak alapstruktúráját bizonyos értelemben több videojáték-zsáner is használja, legfőképp a háborús helyzeteket egy szereplő szemszögéből bemutató darabok, ahol aktuális történet, részletesebb cselekmény helyett a mozgalmas harci helyzetek kapnak nyomatékot. Ezekben általában szigorúbb linearitást is megfigyelhetünk, ám az egyébiránt szintén a harcot középpontba állító szerepjátékok néhány népszerű darabja, mint például a *Fable*¹⁴ című akció-RPG újabb része kifejezetten törekszik a non-linearitásra, az említett vadászat-struktúrát végül messze meghaladva. A játékos itt szabadon dönthet az általa irányított karakter cselekedeteit, jellemfejlődését illetően, meghatározva ezzel a narratívát alakulását.

12 *Wolfenstein 3D* (Apogee Software, 1992).

13 *Medal of Honor – Pacific Assault* (EA Games, 2004).

14 *Fable II* (Microsoft Games, 2008).

A tudomány és az informatika tereinek tágulásával a szimulátoroknak a jövőben is mindenképpen helyük van a videojáték-piacon. A különféle, már-már test-protézisekként is értelmezhető számítástechnikai eszközök, mint például a virtuális szemüveg fejlesztése egyértelműen jelzi a szimuláció és a virtuális világok potenciális robbanását, a játék-iparban pedig már ma is népszerűek az olyan típusú konzolok, ahol egy interfészt figyelve, illetve ahhoz csatlakozva játszhatunk különböző tematikájú játékokat mozgásérzékelők segítségével. A jelenleg elérhető vadászszimulátorok azonban jóformán csak leegyszerűsítik a vadászatot, így nem tudnak hiteles képet festeni róla, mi több, a vad felkutatásán és elejtésén kívül nem is igazán mutatnak sokat, ez pedig minden olyan játékost vagy érdeklődőt zavarhat, aki komolyan tekint a vadászat kulturális szerepére. Összességében a hagyományosabb eszközökön (illetve a manapság a befogadók számára elérhető felületeken) játszható vadászszimulátorok egyelőre lemaradnak társaiktól mind a minőség, mind pedig az élmény szempontjából, hiszen ami elégséges egy vadászrepülő virtuális vezetésének élvezhető megvalósításához, az a vadászat esetében többnyire inkább csak hiányérzetet keltő, sokszor komolytalan, netán félrevezető élményt ad.